

Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου
Σχολή Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών
Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
«Διακυβέρνηση και Δημόσιες Πολιτικές»

Η Ελληνική Τοπική Αυτοδιοίκηση: Η Αναβάθμιση
του αναπτυξιακού της Ρόλου μέσω της Βιώσιμης
Ανάπτυξης. Η Περίπτωση του Δήμου Αθηναίων.

Ελένη Άννα Γαζετά

Κόρινθος, Οκτώβριος 2020

University of Peloponnese

Faculty of Social and Political Sciences
Department of Political Studies and International
Relations

Master Program in
«Governance and Public Policies»

The Reinforcement of the Role of the Greek Local
Government through Sustainable Development. The
Case-Study of the Municipality of Athens.

Eleni Anna Gazeta

Corinth, October 2020

Η Ελληνική Τοπική Αυτοδιοίκηση: Η Αναβάθμιση του αναπτυξιακού της Ρόλου μέσω της Βιώσιμης Ανάπτυξης. Η Περίπτωση του Δήμου Αθηναίων.

Σημαντικοί Όροι: Τοπική Αυτοδιοίκηση, «Καποδίστριας», «Καλλικράτης», «Κλεισθένης», Επιτροπή των Περιφερειών, Βιώσιμη Ανάπτυξη, Δήμος Αθηναίων

Περίληψη

Η διακυβέρνηση και η ανάπτυξη στα πλαίσια των εθνών κρατών στον σύγχρονο κόσμο στο υποεθνικό επίπεδο βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στους φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης, οι οποίοι διαθέτουν τις κατάλληλες γνώση και εμπειρία, ώστε να προωθήσουν τα συμφέροντα των πολιτών και να υλοποιήσουν σημαντικές αναπτυξιακές πρωτοβουλίες. Η παρούσα εργασία διερευνά τον ρόλο τους στο εν λόγω πεδίο στην ελληνική περίπτωση, επιχειρώντας συγχρόνως να χαρτογραφήσει τους παράγοντες που επιδρούν στη δράση τους. Έτσι λοιπόν εξετάζονται οι μεταρρυθμίσεις της τοπικής αυτοδιοίκησης, όπως εισήχθησαν από την κεντρική εξουσία, ενώ οι αρμοδιότητές τους συσχετίζονται με την Ευρωπαϊκή Ένωση και τα θεσμικά της όργανα. Στη συνέχεια οριοθετείται η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης και περιγράφονται οι κυριότερες συνιστώσες της. Τέλος, κρίνεται σκόπιμο να περιληφθεί και μια μελέτη περίπτωση, στην οποία μελετάται ο τρόπος με τον οποίο ένας ελληνικός δήμος -εν προκειμένω ο Δήμος Αθηναίων- υιοθετεί της αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης.

The Reinforcement of the Role of the Greek Local Government through Sustainable Development. The Case-Study of the Municipality of Athens.

Keywords: Local Government, “Kapodistrias”, “Callicrates”, “Cleisthenes”, European Committee of Regions, Sustainable Development, Municipality of Athens

Abstract

Government and development in the context of modern states in the subnational level of government is based to an extended degree in the local governmentment (regions, municipalities etc.). Local government possesses the appropriate and suitable knowledge that allows it to cater effectively to citizen’s needs, while it is able to launch developmental initiatives. This dissertation examines the role of local government in the aforementioned context in the case of the Greek state. To that effect, it studies the factors that had a significant impact on it, such as the reforms that took place in the field of local government, as enacted by the central government, along with the role that is played by the institutions of the European Union, such as the European Committee of the Regions. In addition, the sustainable development is analyzed with the aim of underlining its main objects. Finally, it was thought important to include a case study of how a Greek municipality -namely the Municipality of Athens- adopts the principles of sustainable development.

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

Με την παρούσα δήλωση:

1. Δηλώνω ρητά και ανεπιφύλακτα ότι η διπλωματική εργασία που σας καταθέτω αποτελεί προϊόν δικής μου πνευματικής προσπάθειας, δεν παραβιάζει τα δικαιώματα τρίτων μερών και ακολουθεί τα διεθνώς αναγνωρισμένα πρότυπα επιστημονικής συγγραφής, τηρώντας πιστά την ακαδημαϊκή δεοντολογία.
2. Οι απόψεις που εκφράζονται αποτελούν αποκλειστικά ευθύνη του/ης συγγραφέα/ως και ο/η επιβλέπων/ουσα, οι εξεταστές, το Τμήμα και το Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου δεν υιοθετούν κατ' ανάγκη τις εκφραζόμενες απόψεις ούτε φέρουν οποιαδήποτε ευθύνη για τυχόν λάθη και παραλείψεις.

Ο/Η δηλών/ούσα

.....
(Υπογραφή)

Περιεχόμενα

Περίληψη	1
Abstract	2
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Η Διαχρονική Πορεία της Τοπικής Αυτοδιοίκησης από το 1828 μέχρι σήμερα	
1.1 Εισαγωγή	8
1.2 Η Τοπική Αυτοδιοίκηση από την Ίδρυση του Ελληνικού Κράτους μέχρι και το 1997	8
1.3 Το Μεταρρυθμιστικό Πρόγραμμα «Καποδίστριας» του 1997	11
1.4 Το Μεταρρυθμιστικό Πρόγραμμα «Καλλικράτης» του 2010	13
1.5 Το Μεταρρυθμιστικό Πρόγραμμα «Κλεισθένης» του 2018	16
1.6 Ανακεφαλαίωση	17
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Ευρωπαϊκή Ένωση και Τοπική Αυτοδιοίκηση	
2.1 Εισαγωγή	19
2.2 Το Ευρωπαϊκό Θεσμικό Πλαίσιο και η Τοπική Αυτοδιοίκηση	19
2.3 Η Ευρωπαϊκή Περιφερειακή Πολιτική	23
2.4 Ανακεφαλαίωση	25
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Ο Αναπτυξιακός Ρόλος της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και οι Αρχές της Βιώσιμης Ανάπτυξης	
3.1 Εισαγωγή	26
3.2 Το Εννοιολογικό Πλαίσιο της Βιώσιμης Ανάπτυξης	27

3.3 Ο Ρόλος της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην Οικονομικά Βιώσιμη Ανάπτυξη	30
--	----

3.4 Ανακεφαλαίωση	32
-------------------	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Ο Αναπτυξιακός Ρόλος των Πόλεων: Οι Δράσεις Βιώσιμης Ανάπτυξης του Δήμου Αθηναίων

4.1 Εισαγωγή	34
--------------	----

4.2 Πόλεις και Ανάπτυξη	34
-------------------------	----

4.3 Η Μητροπολιτική Αθήνα	36
---------------------------	----

4.4 Ο Μητροπολιτικός Σχεδιασμός του Δήμου Αθηναίων και οι Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης της Περιόδου 2014-2020	36
--	----

4.5 Ανακεφαλαίωση	42
-------------------	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Προτάσεις για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη στην Περίπτωση του Δήμου Αθηναίων

5.1 Εισαγωγή	43
--------------	----

5.2 Βιώσιμες Πόλεις και Κοινότητες: Ο Στόχος 11 στην Ελληνική Περίπτωση	44
---	----

5.3 Προτάσεις για μια Βιώσιμη Αθήνα	49
-------------------------------------	----

5.4 Ανακεφαλαίωση	52
-------------------	----

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	54
---------------------	----

Κατάλογος Πινάκων

4.1 Στρατηγικής Βιώσιμης Αστικής Ανάπτυξης: «Αθήνα 2020: Βιώσιμη Ανάπτυξη για τον τουρισμό, τον πολιτισμό, την καινοτομία	37
---	----

Κατάλογος Διαγραμμάτων

Διάγραμμα 5.1: Ποσοστό Υπερσυγκέντρωσης Πληθυσμού στα Αστικά Κέντρα	45
Διάγραμμα 5.2: Ποσοστό Πληθυσμού που υποφέρει από Ηχορύπανση	45
Διάγραμμα 5.3: Αριθμός Θανάτων σε Τροχαία Ατυχήματα	46
Διάγραμμα 5.4: Επίπεδα Ατμοσφαιρικής Ρύπανσης	46
Διάγραμμα 5.5: Επίπεδα Ανακύκλωσης απορριμμάτων των Δήμων	47
Διάγραμμα 5.6: Ποσοστό πληθυσμού που διαβιεί σε ακατάλληλες συνθήκες στέγασης	47
Διάγραμμα 5.7: Ποσοστό χρήσης λεωφορείων και τρένων στην συνολική μετακίνηση του πληθυσμού	48
Διάγραμμα 5.8: Ποσοστό πληθυσμού που καταγγέλλει εγκληματικές ενέργειες στην περιοχή διαμονής	48

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Η ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΑΠΟ ΤΟ 1828 ΜΕΧΡΙ ΚΑΙ ΣΗΜΕΡΑ

1.1 Εισαγωγή.

Προτού μελετηθεί η παρούσα κατάσταση της τοπικής αυτοδιοίκησης στην Ελλάδα κρίνεται απαραίτητο να πραγματοποιηθεί μια περιεκτική ανάλυση της πορείας της στον χρόνο, εκκινώντας από την ίδρυση του ελληνικού κράτους, εξετάζοντας τα σημεία-τομές στην εξέλιξή της, αλλά και τους τρόπους διαμόρφωσής της. Έτσι θα δοθεί η δυνατότητα στον αναγνώστη να αποκτήσει μια γενική εικόνα του προς εξέταση θεσμού, που με τη σειρά της θα του επιτρέψει να αντιληφθεί εναργέστερα τον σύγχρονο ρόλο της και τη σύνδεσή της με τη βιώσιμη ανάπτυξη.

Εν προκειμένω, πέρα από την παρουσίαση ορισμένων βασικών γενικών στοιχείων της τοπικής αυτοδιοίκησης στην ελληνική περίπτωση, η ανάλυση θα επιμείνει ιδιαίτερα στην εξέταση των τριών σημαντικότερων μεταρρυθμίσεων που έχουν συντελεστεί στο εν λόγω πεδίο από τα τέλη του 20^{ου} αιώνα μέχρι και σήμερα. Πρόκειται δηλαδή για τα πακέτα μεταρρυθμίσεων της τοπικής αυτοδιοίκησης που έμειναν γνωστά ως «Καποδίστριας» (1997), «Καλλικράτης» (2010) και «Κλεισθένης» (2018).

1.2 Η Τοπική Αυτοδιοίκηση από την Ίδρυση του Ελληνικού Κράτους μέχρι και το 1997.

Πριν ακόμα από την ίδρυση του ελληνικού κράτους, κατά την οθωμανική περίοδο, ο ελλαδικός χώρος γνώρισε την ανάπτυξη του θεσμού των κοινοτήτων, ο οποίος αποτέλεσε μια πρώτη μορφή τοπικής αυτοδιοίκησης και αυτονομίας, στα πλαίσια βέβαια της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Μέσα από τις κοινότητες προωθήθηκε η ανάπτυξη σε τοπικό επίπεδο, ενώ συγχρόνως ευνοήθηκε η ανάπτυξη της τοπικής οικονομίας. Οι κοινότητες είχαν μάλιστα σημαντικό ρόλο στην είσπραξη των φόρων, ενώ οι επικεφαλής αξιωματούχοι τους -οι δημογέροντες ή προεστοί- είχαν διαμεσολαβητικό ρόλο μεταξύ της οθωμανικής εξουσίας και των ελληνικών

πληθυσμών. Κλείνοντας, πρέπει να αναφερθεί ότι δεν υπήρχε ενιαίο καθεστώς αναφορικά με τον θεσμό της κοινότητας, ο οποίος παρουσίαζε σημαντικές μεταβολές από τόπο σε τόπο. (Λιάτα, 2003, σελ. 309-324)

Με τη δημιουργία του ελληνικού κράτους, ο κυβερνήτης Ιωάννης Καποδίστριας έθεσε το 1828 το πρώτο πλαίσιο για τη δημιουργία μιας συνεκτικής τοπικού επιπέδου διοικητικής οργάνωσης με ενιαίο χαρακτήρα μέσα από την εισαγωγή του συστήματος των Επαρχιακών και Κοινοτικών Δημογεροντιών. Ωστόσο είναι απαραίτητο να υπογραμμιστεί ότι το εν λόγω σύστημα δεν αποτέλεσε ουσιαστικά ένα είδος τοπικής αυτοδιοίκησης, αλλά μάλλον τοπικής διοίκησης υπαγόμενο στην κεντρική κρατική εξουσία, καθώς ο κυβερνήτης μέσω της πρωτοβουλίας αυτής στην πραγματικότητα υπήγε τις αυτοδιοικήτες κοινότητες σε μια κεντρικά ελεγχόμενη διοίκηση, ενώ σε τοπικό επίπεδο διορίστηκαν από τον ίδιο -χωρίς να εκλεγούν- κυβερνητικοί τοπικοί επίτροποι. (Τσάτσος, 1988, σελ. 15)

Το σημαντικό βέβαια βήμα προς την εγκαθίδρυση μιας πραγματικής τοπικής αυτοδιοίκησης βασισμένης στο σύστημα των δήμων πραγματοποιήθηκε την περίοδο της βαυαρικής αντιβασιλείας και συγκεκριμένα το 1833-1834. (Μακρυδημήτρης, 2003, σελ. 158) Σύμφωνα με τον νόμο που θέσπισε την εν λόγω μεταρρύθμιση, οι επαρχιακές και οι κοινοτικές δημογεροντίες καταργήθηκαν, ενώ το σύνολο της ελληνικής επικράτειας χωρίστηκε σε 750 δήμους. Αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι με κριτήριο τον πληθυσμό τους οι δήμοι χωρίστηκαν σε τρεις διαφορετικές τάξεις. (Τσουντας και Τριανταφυλλοπούλου, 2009, σελ. 447) Εκτός βέβαια από τον παράγοντα του πληθυσμού, προβλεπόταν ότι έπρεπε να ληφθούν υπ' όψιν τα γεωγραφικά δεδομένα με μόνιμο χαρακτήρα, όπως η ύπαρξη ορεινών όγκων ή υδάτινων ροών (ποταμών, λιμνών κτλ.). (Μακρυδημήτρης, 2003, σελ. 159) Λίγο πολύ η κατάσταση της τοπικής αυτοδιοίκησης παρέμεινε αναλλοίωτη για το υπόλοιπο του 19^{ου} αιώνα μέχρι και τη νέα μεταρρύθμιση του Ελευθέριου Βενιζέλου το 1912. Η μοναδική σημαντική εμβέλεια προσθήκη εισήχθη με το σύνταγμα του 1864, το οποίο προέβλεπε ότι οι δημοτικοί άρχοντες θα εκλέγονταν με άμεση, καθολική ψηφοφορία με σφαιρίδια. (Τσουντας και Τριανταφυλλοπούλου, 2009, σελ. 449)

Ο τομέας της τοπικής αυτοδιοίκησης δεν θα μπορούσε να λείπει από το συντονισμένο σχέδιο εκσυγχρονισμού της ελληνικής κοινωνίας και πολιτικού συστήματος, που εισήγαγε ο Βενιζέλος ως πρωθυπουργός και πρέσβευε το κόμμα των Φιλελευθέρων τη

δεκαετία του 1910. Ειδικότερα η τοπική αυτοδιοίκηση μεταρρυθμίστηκε και αναδιαρθρώθηκε με νόμο του 1912, ο οποίος επικεντρώθηκε στην επαναφορά του θεσμού των κοινοτήτων και στη διαίρεση των μέχρι τότε εκτεταμένων δήμων θεωρώντας ότι έτσι θα αποκαθίσταντο ο αληθινός χαρακτήρας της αυτοδιοίκησης, καθώς θα βασιζόνταν σε οργανικές ενότητες, όπως οι περιορισμένες κοινότητες και όχι στους δήμους, οι οποίοι αποτελούσαν τεχνητές διοικητικής φύσεως δημιουργίες. Έτσι λοιπόν η αυτοδιοίκηση αποτελούνταν πλέον τόσο από δήμους όσο και από κοινότητες: ως δήμοι ορίστηκαν οι πρωτεύουσες των νομών της χώρας, καθώς και κάθε πόλη με πληθυσμό άνω των 10.000 κατοίκων, ενώ αντίθετα ως κοινότητες ορίστηκαν οι οικισμοί μόνιμης εγκατάστασης με πληθυσμό τουλάχιστον 300 κατοίκων, όπου υπήρχε σχολείο δημοτικής εκπαίδευσης. (Τσάτσος, 1988, σελ. 16 & Τσουντας και Τριανταφυλλοπούλου, 2009, σελ. 450)

Σε αυτό το πλαίσιο, το σύνταγμα του 1927 αναφέρεται ρητά στην τοπική αυτοδιοίκηση (άρθρο 107) κατοχυρώνοντας την ύπαρξη και την αυτονομία της, ορίζοντας ότι το ελληνικό κράτος διαιρείται σε περιφέρειες τα τοπικά ζητήματα των οποίων μπορούν να ρυθμιστούν αυτοβούλως από τους πολίτες τους χωρίς έξωθεν παρεμβάσεις. Συγχρόνως διασφαλίζεται συνταγματικά η ύπαρξη οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης δύο βαθμών, δηλαδή αφενός των κοινοτήτων, αφετέρου των δήμων. (Τσουντας και Τριανταφυλλοπούλου, 2009, σελ. 453) Παρά βέβαια τη συνταγματική κατοχύρωση των παραπάνω δεν εκδόθηκαν οι απαραίτητοι σχετικοί νόμοι, ώστε να εφαρμοστεί το συνταγματικό πρόσταγμα, ενώ μέχρι και την εισαγωγή του συντάγματος του 1975, η κατάσταση στον τομέα της τοπικής αυτοδιοίκησης παρέμεινε σχετικά αμετάβλητη. (Τσάτσος, 1988, σελ. 17)

Το σύνταγμα του 1975 έκανε ιδιαίτερη μνεία στην τοπική αυτοδιοίκηση οριοθετώντας το πλαίσιο της λειτουργίας και των αρμοδιοτήτων της, το οποίο ισχύει μέχρι και σήμερα. Ειδικότερα οι σχετικές συνταγματικές προβλέψεις εμπεριέχονται στο άρθρο 102 (παράγραφοι 1-5) του συντάγματος: στην παράγραφο 1 ορίζεται ότι «Η διοίκηση των τοπικών υποθέσεων ανήκει στους οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης πρώτου και δεύτερου βαθμού. Υπέρ των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης συντρέχει τεκμήριο αρμοδιότητας για τη διοίκηση των τοπικών υποθέσεων.» (Σύνταγμα της Ελλάδας, 2019, σελ. 5735), σημείο που αποτελεί τη βασική αρχή για τη δραστηριοποίηση και λειτουργία του θεσμού της τοπικής αυτοδιοίκησης. Εξίσου σημαντική είναι η παράγραφος 2, η οποία ορίζει ότι «οι οργανισμοί της τοπικής αυτοδιοίκησης έχουν

διοικητική και οικονομική αυτοτέλεια. Οι αρχές τους εκλέγονται με καθολική και μυστική ψηφοφορία, όπως νόμος ορίζει.». (Σύνταγμα της Ελλάδας, 2019, σελ. 5735) Συμπληρωματικά μέσα από τις πέντε παραγράφους του άρθρου 102 προβλέπεται ότι οι τοπικές υποθέσεις αλλά και το εύρος τους θα ορίζονται μέσα από την ψήφιση επιμέρους νόμων, ενώ με τον ίδιο τρόπο θα μπορούν να ανατίθενται στους οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης αρμοδιότητες που ανήκουν στο κράτος. Ακόμα, το κράτος οφείλει να λάβει όσα μέτρα απαιτούνται (είτε κανονιστικά είτε νομοθετικά είτε δημοσιονομικά) ώστε να εξασφαλίσει στους φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης τους απαραίτητους πόρους, ώστε να διασφαλίζεται η αυτοτέλειά τους και η εκπλήρωση του ρόλου τους. Τέλος, πρέπει να επισημανθεί ότι το κράτος να μην μπορεί να ασκεί έλεγχο στους φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης, αλλά μόνο σε επίπεδο νομιμότητας των ενεργειών τους, ενώ είναι υποχρεωμένο να μη στέκεται εμπόδιο στις δράσεις τους. (Σύνταγμα της Ελλάδας, 2019, σελ. 5735-5736)

1.3 Το Μεταρρυθμιστικό Πρόγραμμα «Καποδίστριας» του 1997.

Η περίοδος νέων αλλαγών στον τομέα της τοπικής αυτοδιοίκησης μετά το 1975 εκκίνησε με το μεταρρυθμιστικό πρόγραμμα «Καποδίστριας», το οποίο ψηφίστηκε ως νόμος του ελληνικού κράτους το 1997. Σύμφωνα με τις διατάξεις του «Καποδίστρια» κρίθηκε απαραίτητη η ένωση των κοινοτήτων σε ευρύτερους δήμους μειώνοντας έτσι δραστικά τον αριθμό των πρωτοβάθμιων οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης. Με την υλοποίηση της μεταρρύθμισης οι φορείς της πρωτοβάθμιας τοπικής αυτοδιοίκησης ανέρχονταν πλέον σε 1.034 (αντί για 5.825 προ του «Καποδίστρια») περιλαμβάνοντας 910 δήμους και 124 κοινότητες. Επιπλέον, ο δεύτερος βαθμός της διαρθρώνονταν σε 51 νομούς, ενώ προχώρησε στην κατάργηση των επαρχιών. (Βασιλάκης, 2017, σελ. 250) Ως κύρια αιτιολογία για την ανάγκη της εν λόγω μεταρρύθμισης προβλήθηκαν οι νέες σύγχρονες συνθήκες με ιδιαίτερα μνεία να γίνεται στις αλλαγές στους τομείς της οικονομίας και της τεχνολογίας. Θεωρήθηκε ότι οι πρωτοβάθμιοι οργανισμοί τοπικής αυτοδιοίκησης χωρίς έναν πληθυσμό ενός ορισμένου υπολογίσιμου μεγέθους και χωρίς τους απαραίτητους πόρους για να προωθήσουν την ανάπτυξη δεν θα μπορούσαν να ανταποκριθούν στις σύγχρονες απαιτήσεις περί αποδοτικότητας, ενώ θα υπολείπονταν σε επίπεδο υποδομών, λειτουργώντας ελλειμματικά και προβληματικά. (Βασιλάκης, 2017, σελ. 252) Παράλληλα με την εφαρμογή των ρυθμίσεων του «Καποδίστρια»

τέθηκε σε ισχύ το Ειδικό Πρόγραμμα Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Ε.Π.Τ.Α.), που αποτέλεσε ένα όχημα για την προώθηση της ανάπτυξης σε τοπικό επίπεδο στοχεύοντας στην ενίσχυση των νέων οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης μέσα από την πραγματοποίηση δημόσιων επενδύσεων στο επίκεντρο των οποίων βρισκόταν ο τομέας των υποδομών. (Βασιλάκης, 2017, σελ. 255-256)

Σε συνέχεια των παραπάνω εισήχθη μια περαιτέρω σειρά αλλαγών και οργανωτικών μεταβολών. Συγκεκριμένα, αποκρυσταλλώθηκε το πλαίσιο αρμοδιοτήτων που αναλάμβαναν οι πρωτοβάθμιοι και οι δευτεροβάθμιοι οργανισμοί τοπικής αυτοδιοίκησης, ενώ θεωρήθηκε ορθό οι δήμοι να χωριστούν σε επιμέρους δημοτικά διαμερίσματα - ωστόσο οι αρμοδιότητες σε επίπεδο δήμου συγκεντρώθηκαν στα δημοτικά συμβούλια, δίνοντας έτσι στα τοπικά συμβούλια των δημοτικών διαμερισμάτων γνωμοδοτικό παρά εκτελεστικό χαρακτήρα. Η συνολική στόχευση της μεταρρύθμισης ήταν ο εκσυγχρονισμός της διοίκησης εν γένει, καθώς η τοπική αυτοδιοίκηση αποτελεί θεμέλιο για τον κρατικό μηχανισμό. Με αυτόν τον τρόπο άλλωστε επιδιωκόταν η ενίσχυση της νομιμότητας, της διαφάνειας και ενός στενότερου κοινωνικού ελέγχου προς την τοπική αυτοδιοίκηση. (Βακούλη, 2010, σελ. 8-10)

Ένας σημαντικός ακόμα λόγος για τη μεταρρύθμιση της τοπικής αυτοδιοίκησης ήταν η ανάγκη ευκολότερης και αποδοτικότερης απορρόφησης των ευρωπαϊκών αναπτυξιακών προγραμμάτων. Για τον λόγο αυτό το πρόγραμμα «Καποδίστριας» συμπεριλάμβανε την εγκαθίδρυση του θεσμού των περιφερειών, οι οποίες πλέον θα αποτελούσαν αποκεντρωμένες μονάδες της κεντρικής διοίκησης σε οργανωτικό πλαίσιο λειτουργώντας ως αποκεντρωμένες δημόσιες υπηρεσίες, διαθέτοντας συγχρόνως αυτοτέλεια τόσο σε διοικητικό όσο και σε δημοσιονομικό επίπεδο. (Βακούλη, 2010, σελ. 12) Συμπερασματικά, η εισαγωγή του θεσμού των αποκεντρωμένων περιφερειών αποτελούσε σαφή απόδειξη ότι το ελληνικό κράτος επιχείρησε να υιοθετήσει τις αρχές της αποκέντρωσης, αποσκοπώντας στον εξορθολογισμό του κράτους και της δημόσιας διοίκησης βελτιώνοντας συγχρόνως την αποδοτικότητά του. (Χλέπας, 2000, σελ. 36-67)

1.4 Το Μεταρρυθμιστικό Πρόγραμμα «Καλλικράτης» του 2010.

Παρά την εφαρμογή των διατάξεων του προγράμματος «Καποδίστριας», το 2010 κρίθηκε σκόπιμο να εισαχθεί μια νέα μεταρρύθμιση της τοπικής αυτοδιοίκησης, η οποία αποκλήθηκε «Καλλικράτης» αποτελώντας τον νόμο *Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης – Πρόγραμμα Καλλικράτης* (3852/2010). Με την ψήφιση του εν λόγω νόμου το σύνολο των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης γνώρισε σημαντικές μεταβολές σε πολλά επίπεδα επιφέροντας μια ολική αναδιάρθρωση του υποεθνικού επιπέδου διακυβέρνησης στην περίπτωση του ελληνικού κράτους.

Οι νέες αλλαγές θεωρήθηκαν επιβεβλημένες για μια πληθώρα λόγων, οι οποίοι θα αναφερθούν αναλυτικά στη συνέχεια. Αρχικά, θεωρήθηκε ότι οι οργανισμοί της τοπικής αυτοδιοίκησης πρέπει να διαθέτουν ένα ορισμένο μέγεθος ώστε να μπορούν να φέρουν σε πέρας την αποστολή τους χωρίς εμπόδια, καθώς αυτό εξασφαλίζει τις διεκδικήσεις τους και αποτρέπει την μετατροπή τους σε συμβολικού χαρακτήρα θεσμούς χωρίς ουσιαστικό περιεχόμενο. Είναι εξάλλου απαραίτητο η αυτοδιοίκηση να αναδιαρθρωθεί λαμβάνοντας υπ' όψιν το λειτουργικό κριτήριο αλλά και τις ανάγκες των πολιτών. Επιπλέον, μέσω των αυξημένων κονδυλίων και διαθέτοντας το κατάλληλο ανθρώπινο δυναμικό, οι νέοι δήμοι που προέκυψαν θα μπορούσαν να αναλάβουν περισσότερες αρμοδιότητες, οι οποίες θα μπορούσαν να εκτελεστούν αποτελεσματικότερα, καθώς οι οργανισμοί τοπικής αυτοδιοίκησης έχουν αναμφίβολα περισσότερη γνώση και εμπειρία αναφορικά με τις τοπικές υποθέσεις σε σχέση με τη κεντρική διοίκηση.

Ακόμα αξίζει να σημειωθεί ότι η υλοποίηση της συγκεκριμένης μεταρρύθμισης επηρεάστηκε από αντίστοιχες προσπάθειες σε άλλα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την προώθηση της αύξησης των αρμοδιοτήτων της τοπικής αυτοδιοίκησης αποδίδοντας ιδιαίτερη σημασία στον θεσμό των περιφερειών. (*Αιτιολογική Έκθεση του Σχεδίου Νόμου «Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης - Πρόγραμμα Καλλικράτης»*, 2010, σελ. 1-2 και 10-13) Ο επιτακτικός χαρακτήρας των αλλαγών στους οργανισμούς της τοπικής αυτοδιοίκησης τεκμηριώθηκε επίσης με βάση την ανάγκη εκσυγχρονισμού και βελτίωσης της αποδοτικότητας και αποτελεσματικότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών που προσφέρουν στους πολίτες όντας εγγύτερα στους ίδιους και γνωρίζοντας περισσότερο

τις ανάγκες τους σε σχέση με την κεντρική διοίκηση και τους φορείς της. Τέλος, ένας παράγοντας που δεν πρέπει να παραβλέπεται είναι η ανάγκη για μια συντονισμένη τοπική και περιφερειακή ανάπτυξη, καθώς κρίθηκε ότι με τις νέες ρυθμίσεις οι οργανισμοί τοπικής αυτοδιοίκησης θα μπορούσαν να διαδραματίσουν κεντρικό ρόλο στην προώθηση της επιχειρηματικότητας στην ελληνική επαρχία τόσο από το δημόσιο όσο και από τον ιδιωτικό τομέα, πετυχαίνοντας παράλληλα την καταπολέμηση της διαφθοράς και της κακοδιαχείρισης. (*Αιτιολογική Έκθεση του Σχεδίου Νόμου «Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης - Πρόγραμμα Καλλικράτης»*, 2010, σελ. 5)

Σύμφωνα με τον «Καλλικράτη», ο πρωτοβάθμιος βαθμός τοπικής αυτοδιοίκησης αποτελείται από τους δήμους (με την εφαρμογή του προέκυψαν νέοι ευρύτεροι δήμοι μέσα από την συνένωση προηγούμενων δήμων σε όλη τη χώρα). Οι νέοι δήμοι διαιρούνται σε τοπικές (με πληθυσμό μέχρι 2.000 κατοίκους) και δημοτικές κοινότητες (με πληθυσμό άνω των 2.000 κατοίκων), οι οποίες αποτελούν τους δήμους που καταργήθηκαν με τον νέο νόμο. (*N. 3852/10 (ΦΕΚ 87 Α/7-6-2010): Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης - Πρόγραμμα Καλλικράτης. Επικαιροποιημένη έκδοση*, 2014, σελ. 3 και 31-32) Ο δεύτερος βαθμός τοπικής αυτοδιοίκησης που μέχρι πρότινος απαρτίζονταν από τις νομαρχίες απαρτίζεται πλέον από 13 περιφέρειες, οι οποίες αναλαμβάνουν τον ρόλο του σχεδιασμού και της άσκησης περιφερειακών πολιτικών με γνώμονα την επιδίωξη της κοινωνικής ευημερίας και της ανάπτυξης στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. (*N. 3852/10 (ΦΕΚ 87 Α/7-6-2010): Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης - Πρόγραμμα Καλλικράτης. Επικαιροποιημένη έκδοση*, 2014, σελ. 33-36) Ταυτόχρονα με την οριοθέτηση της πρωτοβάθμιας και της δευτεροβάθμιας τοπικής αυτοδιοίκησης, ο «Καλλικράτης» περιλάμβανε την αναδιαμόρφωση της αποκέντρωσης της κεντρικής διοίκησης σε 7 αποκεντρωμένες διοικήσεις, στην καθεμία από τις οποίες θα προΐστατο ένας γενικός γραμματέας. (*N. 3852/10 (ΦΕΚ 87 Α/7-6-2010): Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης - Πρόγραμμα Καλλικράτης. Επικαιροποιημένη έκδοση*, 2014, σελ. 39-40) Οι αρμοδιότητες των εν λόγω αποκεντρωμένων διοικήσεων περιλαμβάνουν τη διαχείριση των κρατικών υποθέσεων που μέχρι τώρα χειρίζονταν οι διοικητικές περιφέρειες οι οποίες δεν μπορούν να μεταφερθούν στην αυτοδιοίκηση εξαιτίας συνταγματικών λόγων, όσες ευθύνες της κεντρικής διοίκησης αποκεντρώνονται σταδιακά, καθώς και

καθ' ύλην αποκεντρωμένες υπηρεσίες υπουργείων. (*Αιτιολογική Έκθεση του Σχεδίου Νόμου «Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης - Πρόγραμμα Καλλικράτης»*, 2010, σελ. 18)

Κλείνοντας την ανάλυση του προγράμματος «Καλλικράτης», θα παρουσιαστούν οι αρμοδιότητες των περιφερειών και των δήμων εντός του νέου θεσμικού πλαισίου. Οι αυτοδιοικούμενες περιφέρειες πλέον απολάμβαναν απόλυτη αυτοτέλεια σε δημοσιονομικό και διοικητικό επίπεδο, ενώ την ηγεσία τους αναλάμβαναν αιρετοί αξιωματούχοι, δηλαδή ο περιφερειάρχης και το περιφερειακό συμβούλιο. Το πλαίσιο των αρμοδιοτήτων τους περιλάμβανε ένα ευρύ πεδίο θεμάτων. Σε αυτό εμπεριέχονταν μεταξύ άλλων ο αναπτυξιακός σχεδιασμός και η διαχείριση των αναπτυξιακών προγραμμάτων -με ιδιαίτερη έμφαση να δίνεται στην απορρόφηση του Εταιρικού Συμφώνου για το Πλαίσιο Ανάπτυξης (ΕΣΠΑ) της Ευρωπαϊκής Ένωσης και στις εγχώριες ενισχύσεις με βάση τον αναπτυξιακό νόμο-, η ευθύνη για τις αδειοδοτήσεις σε επιχειρήσεις του ιδιωτικού τομέα, αλλά και η μέριμνα για την τήρηση των κανόνων προστασίας του περιβάλλοντος, καθώς και για την πολιτική προστασία. (Βασιλάκης, 2017, σελ. 264-265) Αναφορικά με το πεδίο ευθύνης των δήμων, οι αρμοδιότητές τους εμπλουτίστηκαν με τη μεταφορά σε αυτές καθηκόντων που ενέπιπταν μέχρι πρότινος στις νομαρχίες, όπως η λειτουργία της τοπικής αγοράς, η κοινωνική μέριμνα και η πολεοδομική εποπτεία. Έτσι λοιπόν οι δήμοι αποτέλεσαν πλέον τους υπεύθυνους φορείς για τη λειτουργία των παιδικών σταθμών, αλλά και γενικότερα δομών σχετικών με την εκπαίδευση, την υγεία, αλλά και τους μετανάστες ή πρόσφυγες. Επιπλέον θεσμοθετήθηκαν τα δημοτικά Κέντρα Εξυπηρέτησης Πολιτών (ΚΕΠ) με στόχο την αποτελεσματικότερη παροχή υπηρεσιών προς τους πολίτες και τη διοικητική εξυγίανση. Ακόμα, παρέμειναν αρμόδιοι για θέματα καθαριότητας και διακομιδής των απορριμμάτων, ενώ ενισχύθηκαν οι περιβαλλοντικές τους αρμοδιότητες. Τέλος, με τον «Καλλικράτη» μεταρρυθμίστηκε το πεδίο των δημοτικών επιχειρήσεων (νομικά πρόσωπα τόσο δημόσιου όσο και ιδιωτικού δικαίου) ώστε να ανταποκρίνονται στις αρχές της ανταποδοτικότητας, κάτι που θεωρήθηκε ότι θα μπορούσε να επιτευχθεί με τον συγκεντρωτισμό των αρμοδιοτήτων τους και τον σημαντικό περιορισμό του αριθμού τους. (Βασιλάκης, 2017, σελ. 273)

1.5 Το Μεταρρυθμιστικό Πρόγραμμα «Κλεισθένης» του 2018.

Η τελευταία σημαντική μεταρρύθμιση της τοπικής αυτοδιοίκησης στην Ελλάδα έλαβε χώρα το 2018 με την ψήφιση του νόμου που έμεινε γνωστός ως «Κλεισθένης». Σύμφωνα με τον νομοθέτη ο νέος νόμος εισάγεται για να καλύψει τα θεωρούμενα ως κενά του «Καλλικράτη» στο επίπεδο συγκρότησης των εκλεγμένων οργάνων της τοπικής αυτοδιοίκησης, μεριμνώντας για τη δημοκρατικότερη σύστασή τους, αλλά και για την ενίσχυση της αναλογικότητας στην εκπροσώπηση των πολιτών στα εν λόγω όργανα· παράλληλα έγινε προσπάθεια ενίσχυσης του κοινωνικού ελέγχου αλλά και της συμμετοχικότητας στη λειτουργία των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης. (Αιτιολογική Έκθεση. «Πρόγραμμα Κλεισθένης Ι», 2018, σελ. 11)

Ένα σημαντικό βήμα προς τον περαιτέρω εναρμονισμό της τοπικής αυτοδιοίκησης με τα ευρωπαϊκά πρότυπα έγινε με την υπαγωγή και των δευτεροβάθμιων οργανισμών της τοπικής αυτοδιοίκησης στον *Ευρωπαϊκό Χάρτη Τοπικής Αυτονομίας*, ενώ μέχρι την εφαρμογή του «Κλεισθένη» σε αυτόν είχαν ενταχθεί μόνο οι πρωτοβάθμιοι. (Αιτιολογική Έκθεση. «Πρόγραμμα Κλεισθένης Ι», 2018, σελ. 15) Επιπλέον, εισήχθη μια νέα κατηγοριοποίηση των δήμων η οποία περιλάμβανε έξι κατηγορίες. Στην πρώτη, δηλαδή στην κατηγορία των δήμων μητροπολιτικών κέντρων, εντάσσονταν οι δήμοι της Αθήνας, του Πειραιά και της Θεσσαλονίκης. Στη δεύτερη κατηγορία (μεγάλοι ηπειρωτικοί δήμοι) οι δήμοι με πληθυσμό άνω των 25.000 κατοίκων, στην τρίτη κατηγορία (μεσαίοι ηπειρωτικοί δήμοι) οι δήμοι με πληθυσμό μεταξύ 10.000 και 25.000 κατοίκων, στην τέταρτη (μικροί ηπειρωτικοί και μικροί ορεινοί δήμοι) οι δήμοι με πληθυσμό κάτω των 10.000 κατοίκων, στην πέμπτη (μεγάλοι και μεσαίοι νησιωτικοί δήμοι) το σύνολο των νησιωτικών δήμων με πληθυσμό άνω των 3.500 κατοίκων και στην έκτη (μικροί νησιωτικοί δήμοι) το σύνολο των νησιωτικών δήμων με πληθυσμό μέχρι 3.500 κατοίκους. (Αιτιολογική Έκθεση. «Πρόγραμμα Κλεισθένης Ι», 2018, σελ. 16-20) Αναφορικά με τις εκλογές για την ανάδειξη των δημοτικών και περιφερειακών αξιωματούχων, επαναφέρεται η τετραετής εκλογή, ενώ συγχρόνως εισάγεται η απλή αναλογική ως το εκλογικό σύστημα των αυτοδιοικητικών εκλογών με στόχο την ενίσχυση της αντιπροσωπευτικότητας των αυτοδιοικητικών οργάνων και της δημοκρατίας γενικότερα. Παράλληλα ευνοείται η συνεργασία μεταξύ των διαφορετικών πολιτικών παρατάξεων εντός των περιφερειακών και δημοτικών συμβουλίων, ώστε να προωθηθεί η συναίνεση και η συνεργασία για τα τοπικά

ζητήματα και τη διαχείρισή τους. (Αιτιολογική Έκθεση. «Πρόγραμμα Κλεισθένης Ι», 2018, σελ. 20-28)

Ένα ακόμα νέο μέτρο που εισήχθη με τον «Κλεισθένη» αφορά την εποπτεία των οργανισμών της τοπικής αυτοδιοίκησης, ο οποίος μέχρι πρότινος ασκούσαν από τις αποκεντρωμένες διοικήσεις. Πλέον η συγκεκριμένη αρμοδιότητα μεταφέρεται σε νέους φορείς που δημιουργούνται αποκλειστικά για τον σκοπό αυτό, δηλαδή τις Αυτοτελείς Υπηρεσίες Εποπτείας ΟΤΑ, οι οποίες κρίνεται ότι ανταποκρίνονται περισσότερο τόσο στη συνταγματική επιταγή (άρθρο 102 του συντάγματος) όσο και στην ανάγκη για αποτελεσματικότερο έλεγχο νομιμότητας των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης. (Αιτιολογική Έκθεση. «Πρόγραμμα Κλεισθένης Ι», 2018, σελ. 31-35) Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει και η θεσμοθέτηση της δυνατότητας διεξαγωγής δημοψηφισμάτων σε δημοτικό και περιφερειακό επίπεδο για ζητήματα που άπτονται του πεδίου της τοπικής αυτοδιοίκησης παρέχοντας τη συγκεκριμένη δυνατότητα τόσο στα επίσημα όργανά της όσο και στους πολίτες - στους τελευταίους υπό ορισμένες βέβαια προϋποθέσεις. Στόχος αυτής της ρύθμισης ήταν η αύξηση του επιπέδου συμμετοχής των πολιτών στα κοινά και η ενίσχυση της λαϊκής πρωτοβουλίας ως παράγοντα ιδιαίτερης σημασίας στη διαχείριση των τοπικών ζητημάτων. (Αιτιολογική Έκθεση. «Πρόγραμμα Κλεισθένης Ι», 2018, σελ. 35-37) Τέλος, δεν πρέπει να παραλειφθεί η αναφορά στο γεγονός ότι ο «Κλεισθένης» περιλαμβάνει σειρά διατάξεων που αποσκοπούν στη βελτίωση τόσο των αναπτυξιακών δυνατοτήτων των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης, όσο και ευρύτερα των οικονομικών τους προωθώντας μια αποδοτικότερη τοπική αυτοδιοίκηση. (Αιτιολογική Έκθεση. «Πρόγραμμα Κλεισθένης Ι», 2018, σελ. 39-47)

1.6 Ανακεφαλαίωση.

Στο πρώτο κεφάλαιο της παρούσας έρευνας παρουσιάστηκε η πορεία της τοπικής αυτοδιοίκησης από το 1828 μέχρι και σήμερα περιλαμβάνοντας τα σημαντικότερα σημεία-τομές στη λειτουργία και ανάπτυξη της διαχρονικά. Ιδιαίτερη σημασία δόθηκε στις εξελίξεις στον εν λόγω τομέα από το 1975 και μετά, οπότε το πλαίσιο λειτουργίας και αρμοδιοτήτων της άρχισε σταδιακά να κωδικοποιείται και να μεταρρυθμίζεται ώστε να ανταποκρίνεται στα σύγχρονα δεδομένα με απόγειο της εν λόγω πορείας τα προγράμματα-νόμους «Καποδίστριας», «Καλλικράτης» και «Κλεισθένης», τα οποία

μεταβάλαν εκ θεμελίων τον τρόπο άσκησης της τοπικής αυτοδιοίκησης ενισχύοντας τόσο την αυτονομία της δράσης της όσο και τον αναπτυξιακό της ρόλο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ ΚΑΙ ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ

2.1 Εισαγωγή.

Έπειτα από την εξέταση της διαχρονικής πορείας της τοπικής αυτοδιοίκησης στην Ελλάδα κρίνεται αναγκαίο να μελετηθούν τα όργανα και οι πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης που επηρεάζουν το συγκεκριμένο πεδίο. Σε αυτό το πλαίσιο, θα εξεταστούν τα ενωσιακά όργανα αρμόδια για τη λήψη πρωτοβουλιών και την προώθηση της διαβούλευσης σχετικά με την τοπική αυτοδιοίκηση των κρατών-μελών της ένωσης, επηρεάζοντας έτσι την άσκηση της πολιτικής στο υποεθνικό επίπεδο διακυβέρνησης λειτουργώντας συγχρόνως ως φόρα για την ανταλλαγή ιδεών και την εκκίνηση μεταρρυθμίσεων, με ιδιαίτερη μνεία να γίνεται στην Επιτροπή των Περιφερειών και στο περιεχόμενο της ως θεσμού.

2.2 Το Ευρωπαϊκό Θεσμικό Πλαίσιο και η Τοπική Αυτοδιοίκηση.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση αποτελεί πλέον έναν από τους σημαντικότερους παράγοντες διαμόρφωσης πολιτικής για τα κράτη-μέλη της συμβάλλοντας καθοριστικά στον εκσυγχρονισμό των εθνικών νομοθεσιών και στην προαγωγή του δημοσίου συμφέροντος. Το παραπάνω ισχύει και στην περίπτωση της τοπικής αυτοδιοίκησης, η οποία δεν μπορεί να αγνοεί τις ευρωπαϊκές εξελίξεις, αλλά και πρωτοβουλίες, οι οποίες εξάλλου πρέπει να εφαρμόζονται υποχρεωτικά από τα κράτη-μέλη. Τα κύρια όργανα διαμόρφωσης της ευρωπαϊκής πολιτικής είναι το Ευρωκοινοβούλιο, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο και το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ενώ ιδιαίτερα για την τοπική αυτοδιοίκηση σημαντικός είναι ο ρόλος της Επιτροπής των Περιφερειών.

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο απαρτίζεται από ευρωβουλευτές, οι οποίοι εκλέγονται με άμεση και καθολική ψηφοφορία σε κάθε κράτος, ενώ αντιπροσωπεύει τους πολίτες των κρατών της ένωσης. Έχει νομοθετική εξουσία, καθώς εγκρίνει ή απορρίπτει τα νομοσχέδια που τίθενται ενώπιόν του. (Borchardt, 2017, σελ. 63-69) Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή η οποία αποτελείται από τον πρόεδρο της και 28 επιτρόπους (ένας για κάθε

κράτος-μέλος) μπορεί να θεωρηθεί ως η κινητήρια δύναμη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθώς όντας σε συνεργασία με τα υπόλοιπα από τα προαναφερθέντα θεσμικά όργανα προτείνει στο Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης την εισαγωγή νομοθετικών ρυθμίσεων, οι οποίες στη συνέχεια ψηφίζονται από το ευρωκοινοβούλιο. Επιπλέον, έχει σημαντικές αρμοδιότητες αναφορικά με τη σύνταξη και την εκτέλεση του προϋπολογισμού της ένωσης· παράλληλα ελέγχει την εφαρμογή του πρωτογενούς και του παράγωγου ενωσιακού δικαίου από τα κράτη μέλη έχοντας την αρμοδιότητα να επιβάλλει ποινές και να παραπέμπει τις παραβιάσεις του στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο. Να σημειωθεί ότι ο πρόεδρος της Επιτροπής κατέχει την κυρίαρχη θέση εντός του, ενώ αποφασίζει για τα πρόσωπα που θα καταλάβουν τις θέσεις των επιτρόπων. Συμπερασματικά, μπορεί να ειπωθεί ότι η Επιτροπή συνιστά τον κύριο οργανωτικό φορέα της ενωμένης Ευρώπης. (Borchardt, 2017, σελ. 77-83)

Ένα επιπλέον κεντρικό όργανο άσκησης της ευρωπαϊκής πολιτικής είναι το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, το οποίο απαρτίζεται από τους επικεφαλής των κυβερνήσεων ή τους αρχηγούς των κρατών μελών, καθώς και από τον πρόεδρο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και τον ύπατο εκπρόσωπο της ένωσης για θέματα εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφαλείας, ενώ διαθέτει τον δικό του πρόεδρο - θέση που αποτελεί ξεχωριστό αξίωμα. Η κύρια ευθύνη του εδράζεται στην χάραξη των κατευθυντήριων πολιτικών και στον καθορισμό των στοχεύσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ενώ δεν διαθέτει νομοθετικές αρμοδιότητες. (Borchardt, 2017, σελ. 70-71) Τέλος, το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης το οποίο συνεδριάζει σε δέκα διαφορετικές συνθέσεις (Εξωτερικές υποθέσεις, Γενικές υποθέσεις, Οικονομικές και δημοσιονομικές υποθέσεις, Δικαιοσύνη και εσωτερικές υποθέσεις, Απασχόληση, κοινωνική πολιτική, υγεία και καταναλωτές, Ανταγωνιστικότητα, Μεταφορές, τηλεπικοινωνίες και ενέργεια, Γεωργία και αλιεία, Περιβάλλον, Παιδεία, νεολαία, πολιτισμός και αθλητισμός) αποτελούμενο από τους αρμόδιους εκπροσώπους των κρατών μελών, καθένα εκ των οποίων διαθέτει μία θέση εντός του. Η σημαντικότερη αρμοδιότητα του είναι η νομοθετική η οποία ασκείται από κοινού με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο· ταυτόχρονα χαράζει την εξωτερική πολιτική της ένωσης και κατευθύνει την άσκηση της δημοσιονομικής πολιτικής των κρατών μελών, όντας υπεύθυνο μαζί με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή για τον προϋπολογισμό της ένωσης. (Borchardt, 2017, σελ. 71-74)

Ένα ακόμα κεντρικό όργανο της ένωσης που εστιάζει στην τοπική αυτοδιοίκηση είναι η Επιτροπή των Περιφερειών. Ουσιαστικά αποτελεί φορέα αντιπροσώπευσης των

οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Η κύρια λειτουργία της έγκειται στη γνωμοδότηση και διαβούλευση επί των σχεδίων νόμου που αφορούν το πεδίο της τοπικής αυτοδιοίκησης. Βέβαια είναι απαραίτητο να σημειωθεί ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν είναι θεσμικά υποχρεωμένη να ακολουθήσει τις υποδείξεις και τις γνωμοδοτήσεις της Επιτροπής των Περιφερειών, αν και στην πράξη συνήθως συντάσσεται με αυτές. (European Committee of Regions, 2020) Η συνέλευσή της απαρτίζεται από 329 μέλη (με 329 αναπληρωματικά μέλη) τα οποία προέρχονται από τα κράτη-μέλη της ένωσης, ενώ διαθέτει ξεχωριστό πρόεδρο. Τα μέλη της αποτελούν εκλεγμένους εθνικούς αξιωματούχους σε τοπικό ή περιφερειακό επίπεδο, ενώ συγκαλείται στις Βρυξέλλες όπου και συνεδριάζει έξι φορές τον χρόνο. Ως όργανο υποδιαιρείται σε έξι ξεχωριστές επιτροπές (που αποτελούν ομάδες μελών) που αντιστοιχούν στα βασικά πεδία ευθύνης της. Πρόκειται για την επιτροπή εδαφικής συνοχής και προϋπολογισμού της Ε.Ε., την επιτροπή οικονομικής πολιτικής, την επιτροπή φυσικών πόρων, την επιτροπή περιβάλλοντος, κλιματικής αλλαγής και ενέργειας, την επιτροπή ιθαγένειας, διακυβέρνησης, θεσμικών και εξωτερικών υποθέσεων και τέλος την επιτροπή κοινωνικής πολιτικής, εκπαίδευσης, απασχόλησης, έρευνας και πολιτισμού. (Ευρωπαϊκή Επιτροπή των Περιφερειών, 2020) Η βασική της αποστολή είναι να μειώσει την απόσταση μεταξύ των πολιτών της ένωσης και των επίσημων οργάνων της διασφαλίζοντας την καθιέρωση ενός συγκροτημένου διαλόγου μεταξύ των Ευρωπαίων τοπικών εκλεγμένων αξιωματούχων, οι οποίοι βρίσκονται εγγύτερα στους πολίτες σε σχέση με τις κεντρικές κρατικές διοικήσεις και την εκτελεστική εξουσία. Σε αυτό το πλαίσιο προωθείται η αρχή της πολυεπίπεδης διακυβέρνησης, με την Επιτροπή των Περιφερειών να εργάζεται για την επίτευξη συνεργασίας μεταξύ του ευρωπαϊκού, εθνικού, περιφερειακού και τοπικού επιπέδου διακυβέρνησης. (European Committee of Regions, 2020)

Έχοντας αναλύσει τις κύριες αρμοδιότητες και τον τρόπο λειτουργίας της Επιτροπής των Περιφερειών, η μελέτη της θα συνεχίσει με την εξέταση των στόχων που έχει θέσει για την περίοδο 2020-2025. Η Επιτροπή των Περιφερειών λαμβάνει σοβαρά υπ' όψιν της τις νέες προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι τοπικές κοινωνίες και οι φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης αναγνωρίζοντας τον κεντρικό ρόλο που διαδραματίζουν ζητήματα όπως η πανδημία του κορωνοϊού, η κλιματική αλλαγή, η ανάγκη υιοθέτησης των αρχών της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης, οι προσφυγικές και μεταναστευτικές ροές, αλλά και οι προκλήσεις σε δημογραφικό επίπεδο. Στόχος της είναι οι οργανισμοί

τοπικής αυτοδιοίκησης της ένωσης να καταφέρουν να ξεπεράσουν τα παραπάνω αποδεικνύοντας την αξία τους ανήκοντας στο επίπεδο διακυβέρνησης που βρίσκεται εγγύτερα στον μέσο πολίτη, καθώς και στα προβλήματα και τις ανησυχίες του. (The EU's Assembly of Regional and Local Representatives, 2020)

Εντός του προαναφερθέντος περικειμένου (context) η Επιτροπή των Περιφερειών θέτει τρεις συγκεκριμένες προτεραιότητες για την περίοδο 2020-2025. Η πρώτη τιτλοφορείται «Φέρνοντας την Ευρώπη εγγύτερα στους πολίτες: Δημοκρατία και το Μέλλον της Ευρωπαϊκής Ένωσης («Bringing Europe closer to people: Democracy and the future of the EU»). Μέσα από αυτήν επιχειρείται η ανάδειξη τρόπων ενίσχυσης της δημοκρατίας εντός της ένωσης σε όλα τα επίπεδα διακυβέρνησης μειώνοντας την απόσταση μεταξύ κυβερνώντων και κυβερνώμενων, επιδιώκοντας παράλληλα τον εκσυγχρονισμό των δημοκρατικών δομών μέσω των νέων ευκαιριών που παρέχει η τεχνολογία. Συγχρόνως, κατευθύνει τις ευρωπαϊκές πολιτικές προς την κάλυψη των αναγκών των πολιτών. Η δεύτερη αναφέρεται ως «Η Διαχείριση των Θεμελιωδών Κοινωνικών Μετασχηματισμών: Οικοδομώντας Ανθεκτικές Περιφερειακές και Τοπικές Κοινότητες» («Managing fundamental societal transformations: Building resilient regional and local communities»). Η εν λόγω προτεραιότητα επικεντρώνεται ιδιαίτερα στην αντιμετώπιση των νέων προκλήσεων, όπως η πανδημία του κορωνοϊού, μέσα από την οικοδόμηση συνεκτικών και ανθεκτικών δομών τοπικής αυτοδιοίκησης επιδιώκοντας την ομογενοποίησή τους σε ευρωπαϊκό επίπεδο, ενώ περιλαμβάνει τις στοχεύσεις για τη βιώσιμη ανάπτυξη όπως τίθενται από τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών (Ο.Η.Ε.). Η τρίτη και τελευταία τιθέμενη προτεραιότητα τιτλοφορείται «Συνοχή, η Θεμελιώδης για μας Αξία: Τοπικά-Εδραζόμενες Ευρωπαϊκές Πολιτικές» («Cohesion, our fundamental value: Place-based EU policies»). Με αυτή προάγεται η υπαγωγή των ένωσης στην υπηρεσία των πολιτών της και η υπέρβαση των προβλημάτων που αυτοί αντιμετωπίζουν. Ουσιαστικά επιδιώκει τη διασφάλιση της οικονομικής, κοινωνικής και περιφερειακής συνοχής στο σύνολο των εφαρμοζόμενων σε τοπικό επίπεδο ευρωπαϊκών πολιτικών και την εγκαθίδρυσή της ως θεμελιώδη αρχή της ένωσης, ασκούμενη υπέρ των πολιτών. (The EU's Assembly of Regional and Local Representatives, 2020)

Τα παραπάνω θεσμικά ευρωπαϊκά όργανα επηρεάζουν άμεσα ή έμμεσα την άσκηση και το πεδίο αρμοδιοτήτων της τοπικής αυτοδιοίκησης στα κράτη-μέλη της ένωσης. Αυτό που προβάλλεται ως κεντρική στόχευση των φορέων της ένωσης είναι η επίτευξη

ενός αυξημένου επιπέδου εξευρωπαϊσμού των εθνικών πολιτικών συμπεριλαμβανομένων των ρυθμίσεων και νόμων που αφορούν τους οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης. Η έννοια μάλιστα του εξευρωπαϊσμού έχει βρεθεί στο επίκεντρο της επιστημονικής έννοιας, θεωρούμενη ως ο άξονας μελέτης της αλληλεπίδρασης μεταξύ του ευρωπαϊκού, του εθνικού και του υποεθνικού επιπέδου διακυβέρνησης. (Featherstone, 2003, σελ. 5-6) Ιδιαίτερη σημασία για την ερμηνεία της επιρροής της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην πολιτική των κρατών-μελών έχει η θεωρία του Ladrech, ο οποίος επικεντρώθηκε στην ανάλυση του εξευρωπαϊσμού ως του οχήματος μέσω του οποίου η ένωση καταφέρνει σταδιακά να μεταβάλλει τις κατευθυντήριες αρχές της πολιτικής των κρατών-μελών σε κάθε επίπεδο και τομέα, αποσκοπώντας στην υιοθέτηση των ευρωπαϊκών αρχών και πολιτικών ως αναπόσπαστων και οργανικών τμημάτων της εγχώριας πολιτικής. Έτσι, αναδεικνύεται ένα θεωρητικό σχήμα στην κορυφή του οποίου βρίσκονται οι ευρωπαϊκοί φορείς, από τους οποίους επηρεάζονται τα κράτη-μέλη υιοθετώντας τις αξίες τους.¹ (Ladrech, 1994, σελ. 70)

Συμπερασματικά, η επιρροή της Ευρωπαϊκής Ένωσης κρίνεται σημαντική για τη διαμόρφωση των πολιτικών που καθορίζουν τη λειτουργία και τις αρμοδιότητες της τοπικής αυτοδιοίκησης και των φορέων της, βελτιώνοντας την αποδοτικότητά τους και προκρίνοντας τη λήψη εκσυγχρονιστικών μέτρων και την ενίσχυση της δημοκρατίας.

2.3 Η Ευρωπαϊκή Περιφερειακή Πολιτική.

Ένας από τους κεντρικούς μοχλούς εμπλοκής της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο πεδίο της τοπικής αυτοδιοίκησης και γενικότερα σε τοπικό επίπεδο είναι η ευρωπαϊκή περιφερειακή πολιτική. Μέσω αυτής πραγματοποιούνται επενδύσεις τοπικά και περιφερειακά στα διάφορα κράτη-μέλη της ένωσης αποσκοπώντας στη βελτίωση των συνθηκών και του επιπέδου διαβίωσης των πολιτών, την ενίσχυση της οικονομικής ανάπτυξης, αλλά και την αύξηση της απασχόλησης. Ουσιαστικά, μέσω της εφαρμογής της οι κάτοικοι των περιοχών της ένωσης με τα μικρότερα επίπεδα ανάπτυξης μπορούν

¹ Στο σημείο αυτό ως αντίλογος μπορεί να αναφερθεί ότι ναι μεν τα ευρωπαϊκά όργανα επηρεάζουν σημαντικά την άσκηση της εθνικής πολιτικής, ωστόσο τα κράτη-μέλη τη συνδιαμορφώνουν μέσω της συμμετοχής των επίσημων αντιπροσώπων τους στους θεσμούς της ένωσης, ενώ αυτές τελικά ελέγχονται από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, που αποτελεί θεσμό διασφάλισης του δημοκρατικού χαρακτήρα της ένωσης.

να επωφεληθούν από την κοινή αγορά και τη δυναμική των περισσότερο προηγμένων οικονομικά κρατών της ένωσης. (Ευρωπαϊκή Ένωση, 2020)

Η εφαρμογή της περιφερειακής πολιτικής κατοχυρώνεται σε θεσμικό επίπεδο με τα άρθρα 174-178 της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης που αφορούν την «οικονομική, κοινωνική και εδαφική συνοχή» στοχεύοντας στη μείωση των οικονομικών και κοινωνικών ανισοτήτων εντός της ένωσης. Για την υλοποίηση της έχει μάλιστα θεσμοθετηθεί η λειτουργία των Ευρωπαϊκών Διαρθρωτικών και Επενδυτικών Ταμείων (ΕΔΕΤ), ώστε να παρέχονται οι απαραίτητοι πόροι για την ενίσχυση των περιοχών που χρήζουν αναπτυξιακής βοήθειας. (EUR-LEX. Πρόσβαση στο Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2020) Εδώ βέβαια πρέπει να υπογραμμιστεί ότι παρά το γεγονός ότι οι προτεραιότητες και ο προϋπολογισμός της περιφερειακής πολιτικής καταρτίζονται σε ευρωπαϊκό επίπεδο, τα κράτη μέλη και οι αρμόδιοι φορείς τους, ανάμεσα στους οποίους κύρια θέση κατέχουν οι οργανισμοί της τοπικής αυτοδιοίκησης, διαχειρίζονται τα κονδύλια που τους αναλογούν σε συνεργασία με τις ευρωπαϊκούς θεσμούς. (Ευρωπαϊκή Ένωση, 2020)

Επιδιώκοντας τη μέγιστη αποδοτικότητα και αποτελεσματικότητα κατά την εφαρμογή της, η περιφερειακή πολιτική έχει εστιάσει το ενδιαφέρον της σε πέντε συγκεκριμένους τομείς, οι οποίοι και θα αναφερθούν στη συνέχεια. Ο πρώτος εδράζεται στον τομέα του ανθρώπινου δυναμικού με την προώθηση της δημιουργίας θέσεων απασχόλησης και την αύξηση της πρόσβασης σε εκπαιδευτικές ευκαιρίες και στην ενίσχυση της κοινωνικής κινητικότητας. Ο δεύτερος επικεντρώνεται στην ανάπτυξη των επιχειρήσεων μικρού και μεσαίου μεγέθους ως φορέων επιχειρηματικότητας. Ο τρίτος στο πεδίο της έρευνας και της καινοτομίας προωθώντας τις και ευνοώντας τη δημιουργία σχετικών με αυτές θέσεων εργασίας. Ο τέταρτος άπτεται του περιβάλλοντος και της προστασίας του μέσω της υλοποίησης περιβαλλοντικών επενδύσεων. Ο πέμπτος και τελευταίος, που σχετίζεται άμεσα με τον τέταρτο, επιχειρεί να βοηθήσει στον εκσυγχρονισμό και την ανάπτυξη των μέσων μεταφοράς, καθώς και της παραγωγής ενέργειας, ώστε να ανταποκρίνονται στις προκλήσεις που φέρνει στο προσκήνιο η κλιματική αλλαγή. Συνολικά, οι πέντε αυτοί τομείς, που τελικά διαχειρίζονται σε μεγάλο βαθμό από την τοπική αυτοδιοίκηση, μέσω των σχετικών δράσεων εντός τους επιχειρούν μια συνολική βελτίωση της ποιότητας ζωής μέσα στην ένωση. (Ευρωπαϊκή Ένωση, 2020)

2.4. Ανακεφαλαίωση.

Η εξέταση της θεματικής της τοπικής αυτοδιοίκησης εντός των σύγχρονων συνθηκών με την ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση δεν θα μπορούσε να παραβλέψει τη λειτουργία των ευρωπαϊκών θεσμικών οργάνων ως κύριο παράγοντα διαμόρφωσης των σχετικών με την αυτοδιοίκηση πολιτικών. Σε αυτό το πλαίσιο το δεύτερο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας αφιερώθηκε στη μελέτη της θέσης και των αρμοδιοτήτων τους, στον βαθμό που αυτές επηρεάζουν την άσκηση της πολιτικής αναφορικά με την τοπική αυτοδιοίκηση. Πλέον τα κράτη-μέλη επηρεάζονται άμεσα και σε μεγάλο βαθμό από την ένωση και τις πολιτικές της, με την αιχμή του δόρατος στον επηρεασμό της τοπικής αυτοδιοίκησης να εδράζεται στην ευρωπαϊκή περιφερειακή πολιτική, η οποία διαμορφώνει το πεδίο ανάπτυξης σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Ο ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΟΣ ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙ ΑΡΧΕΣ ΤΗΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

3.1 Εισαγωγή.

Το 2008 άρχισαν να εκδηλώνονται και στην Ελλάδα τα πρώτα σημάδια της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης, που αφετηρία είχε τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής (ΗΠΑ). Η εκκίνηση της παγκόσμιας οικονομικής ύφεσης πραγματοποιήθηκε με την κατάρρευση του επενδυτικού κολοσσού Lehman Brothers (Βαρουφάκης, Πατώκος, & Τσέρκεζ, 2011, σελ. 13). Στην χώρα μας, η ψήφιση των τριών Προγραμμάτων Οικονομικής Προσαρμογής οδήγησε στην υποβάθμιση των φορέων της τοπικής αυτοδιοίκησης περισσότερο από αυτών στα υπόλοιπα διοικητικά επίπεδα του κράτους (Σπανού, 2018, σελ. 9): άμεσο μάλιστα πλήγμα δέχθηκε η βιωσιμότητα της οικονομικής τους θέσης, καθώς η μεταφορά περισσοτέρων αρμοδιοτήτων στην τοπική αυτοδιοίκηση από την κεντρική κυβέρνηση χωρίς την επαρκή παροχή οικονομικών πόρων δημιούργησε συνθήκες περιορισμού της συνεισφοράς τους στο κατά κεφαλήν Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν σε περιφερειακό επίπεδο (Eurostat, 2015, σελ. 15).

Δεδομένων των συγκεκριμένων συνθηκών, στο παρόν κεφάλαιο παρουσιάζεται ο αναπτυξιακός ρόλος της τοπικής αυτοδιοίκησης υπό το πρίσμα ανάλυσης της βιώσιμης ανάπτυξης, που δηλώνει μια πολιτική για συνεχή οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη, δια μέσου της ορθολογικής αξιοποίησης των διαθέσιμων φυσικών και οικονομικών πόρων της τοπικής αυτοδιοίκησης, εξυπηρετώντας συγχρόνως τους κατοίκους και τις πραγματικές τους ανάγκες. Επιπλέον, παρουσιάζονται οι 17 στόχοι και οι πολιτικές της Ατζέντας 2030 για την Τοπική Αυτοδιοίκηση του ΟΗΕ, καθώς και οι προτεραιότητες της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, με την περιγραφή δράσεων Δήμων και Περιφερειών που θα μπορούσαν να ενταχθούν στην υλοποίηση των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης (ΣΒΑ).

3.2 Το Εννοιολογικό Πλαίσιο της Βιώσιμης Ανάπτυξης.

Το φυσικό περιβάλλον στο οποίο διαβιεί η ανθρώπινη ύπαρξη, αποτελεί σύστημα άμεσα επηρεαζόμενο, από τη δράση αυτής. Συνεπώς, κάθε ανθρώπινη παρέμβαση μπορεί να έχει θετικές ή αρνητικές επιπτώσεις στο συνολικό οικοσύστημα. Η έννοια λοιπόν της βιωσιμότητας, χαρακτηρίζει μια δραστηριότητα, της οποίας η εκτέλεση μπορεί να μειώνει την περιβαλλοντική φέρουσα ικανότητα, χωρίς όμως να προκαλεί την εξάντλησή της, έτσι ώστε να μπορεί να επανακάμψει στα αρχικά της επίπεδα. (Hixon, 2008, σελ. 529)

Τα πρώτα ψήγματα της ιδέας της βιωσιμότητας ξεκίνησαν ήδη να εμφανίζονται πρώτα στην αρχαία Κίνα, όταν οι αυτοκράτορες της δυναστείας Western Zhou (1100-771 π.Χ.) συνειδητοποίησαν πως δεν πρέπει να γίνεται αλόγιστη χρήση και σπατάλη φυσικών πόρων, καθώς η χρήση τους θα πρέπει να ακολουθεί τους «νόμους της φύσης». (Shi, Han, Yang, & Gao, 2019, σελ. 4) Αργότερα, η εν λόγω καλλιιεργήθηκε από τον κλασικό αρχαίο ελληνικό και ρωμαϊκό πολιτισμό, οι οποίοι επιδίδονταν σε γεωργικές και εξορυκτικές διεργασίες. (Pisani, 2006)

Η εξέλιξη της ανθρώπινης ιστορίας ανά τους αιώνες παρουσίασε -όπως είναι λογικό- αλλαγές στα παραγωγικά πρότυπα της οικονομικής δραστηριότητας, καθώς και στον τρόπο διαβίωσης. Κατά αυτόν τον τρόπο, στο δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα (1970), ύστερα από τις δύο πετρελαϊκές κρίσεις, (Kishtainy, Abbot, & Farndon, 2020, σελ. 184-185) έγινε αντιληπτή η ανάγκη περιορισμού της σπατάλης και υπέρ-χρήσης των αποθεμάτων των ενεργειακών πόρων. Η αξιοποίηση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας αποτέλεσε μια πρόταση ενίσχυσης της βιωσιμότητας των ενεργειακών πόρων, όμως δεν βρήκε θερμούς υποστηρικτές. Τουλάχιστον όχι πριν τις αρχές του 1980, όπου η αλλαγή κρίθηκε απαραίτητη και έτσι τέθηκε το αίτημα προς διερεύνηση και ανάπτυξη της ιδέας της «Βιώσιμης Ανάπτυξης», στην Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ. (Κυβέλου, 2010, σελ. 80)

Η απάντηση στο αίτημα ήρθε το 1989, μέσα από την έκθεση μιας παγκόσμιας επιτροπής, της οποίας επικεφαλής χρίστηκε η Gro Harlem Brundtland. Στο κείμενο της έκθεσης η βιώσιμη ανάπτυξη καθορίστηκε ως «η ανάπτυξη η οποία καλύπτει τις ανάγκες του παρόντος χωρίς να θέτει σε κίνδυνο τη δυνατότητα των μελλοντικών γενεών να ικανοποιούν τις δικές τους ανάγκες». (World Commission on Environment and Development, 1987)

Η Έκθεση υπογραμμίζει εμφατικά ότι απαραίτητες προϋποθέσεις για την επίτευξη της βιώσιμης ανάπτυξης είναι η ισότητα και η δικαιοσύνη στην πρόσβαση και την κατανομή των φυσικών πόρων μεταξύ των αναπτυγμένων και των φτωχότερων κρατών. (Kates, Parris, & Leiserowitz, 2005, σελ. 11) Οι κλασικές θεωρίες οικονομικής ανάπτυξης ταυτίζουν την ανάπτυξη με την οικονομική μεγέθυνση, διαδικασία στην οποία κάθε οικονομία υποβάλλεται όταν μεταβαίνει από το αγροτικό πρότυπο παραγωγής στην εκβιομηχάνιση της εθνικής οικονομίας. (Klarin, 2018, σελ. 68) Το πρόβλημα στα λιγότερο αναπτυγμένα κράτη εντοπίζεται στην έλλειψη πόρων ή καλύτερα στην αδυναμία εκμετάλλευσής τους λόγω της απουσίας εθνικής αναπτυξιακής στρατηγικής. Συνεπώς οδηγούνται σε χαμηλούς ή μηδαμινούς ρυθμούς ανάπτυξης και οικονομικό μαρασμό, ενώ χωρίς εξωτερικές παρεμβάσεις, όπως η προσέλκυση πολυεθνικών επιχειρήσεων ή το διεθνές εμπόριο, δεν θα ξεφύγουν ποτέ από τον «φαύλο κύκλο» της μη βιώσιμης ανάπτυξης. (MacDonald & Majeed, σελ. 9)

Το 2002, στη διάσκεψη κορυφής των Ηνωμένων Εθνών στο Γιοχάνεσμπουργκ, το περιεχόμενο της έννοιας της «βιώσιμης ανάπτυξης» επεκτάθηκε και θεμελιώθηκε σε τρεις βασικούς πυλώνες οι οποίοι αποτέλεσαν το «Μοντέλο των 3 Πυλώνων» της βιώσιμης ανάπτυξης (Kates, Parris, & Leiserowitz, 2005, σελ. 12). Το μοντέλο αποτελείται από τους πυλώνες της «περιβαλλοντικής διάστασης», της «οικονομικής διάστασης» και της «κοινωνικής διάστασης». (Shi, Han, Yang, & Gao, 2019, σελ. 5) Επισημαίνεται ότι σε μερικά μοντέλα προστίθεται και η «πολιτική διάσταση», οπότε μετατρέπεται σε μοντέλο «4 Πυλώνων». (Schreiber & Siege, 2016, σελ. 89)

Συγκεκριμένα, ο πυλώνας του περιβάλλοντος αναφέρεται στα μεγέθη της φέρουσας ικανότητας και της ακεραιότητας του οικοσυστήματος. Σκοπός είναι η επίτευξη της βιωσιμότητας του περιβάλλοντος μέσα από την ανάπτυξη, η οποία δεν θα εξαντλεί το κεφάλαιο των διαθέσιμων φυσικών πόρων ούτε θα προκαλεί υψηλά ποσοστά ρύπανσης με τις δραστηριότητές της. (Goodland & Daly, 1996, σελ. 1003) Η οικονομική διάσταση της βιώσιμης ανάπτυξης υπογραμμίζει ότι οι οικονομικές δραστηριότητες, δηλαδή η παραγωγή, η διανομή και η κατανάλωση, οφείλουν να καλύπτουν τις ανάγκες του παρόντος πληθυσμού, χωρίς όμως να θέτουν σε κίνδυνο την κάλυψη των αναγκών των μελλοντικών γενεών. Σε αυτή την επιδίωξη υπεισέρχεται και η κοινωνική διάσταση της βιώσιμης ανάπτυξης, στην οποία εδράζεται η διατήρηση της ικανότητας των μελλοντικών γενεών να αναπτύσσονται, να αναπαράγονται και να ζουν σε ένα ποιοτικό περιβάλλον. (Mensah, 2019, σελ. 9-10)

Το 2012, καθώς ο συνολικός πληθυσμός αυξανόταν, η ανάγκη για διεύρυνση και εμπάθυνση του περιεχομένου της «βιώσιμης ανάπτυξης» -η οποία είχε κατοχυρωθεί ως παγκόσμια προτεραιότητα στη Διακήρυξη του Ρίο το 1992 (Κυβέλου, 2010, σελ. 81)- οδήγησε στη δημιουργία ενός συγκεκριμένου θεσμικού πλαισίου, καθώς και στην ένταξη της «πράσινης οικονομίας» στο κάδρο της «βιώσιμης ανάπτυξης». (Mensah, 2019, σελ. 7)

Σήμερα, το εγχείρημα επίτευξης μιας βιώσιμης ανάπτυξης συνεχίζει να βρίσκεται στον πυρήνα της ευρωπαϊκής και της διεθνούς σκηνής, με βασικό άξονα και θεματολογία τους στόχους και τις κατευθύνσεις που παρουσιάζονται στην *Agenda 2030* των Ηνωμένων Εθνών για την βιώσιμη ανάπτυξη, η οποία αποφασίστηκε στο πλαίσιο της 70ής Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών την 25η Σεπτεμβρίου 2015. (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2016, σελ. 2)

Στην *Agenda 2030* θέτονται 17 κύριοι στόχοι και 169 συνδεδεμένοι υπό-στόχοι, οι οποίοι έχουν ως απώτερο σκοπό την καταπολέμηση της φτώχειας και την εδραίωση μοντέλων βιώσιμης ανάπτυξης έως το 2030 σε όλο τον κόσμο, τα οποία θα προφυλάσσουν τους αδύνατους από τον εξοβελισμό στο περιθώριο (United Nations, 2015, σελ. 4-5). Μερικοί από τους στόχους, όπως παρουσιάζονται σε αυτή, είναι:

- Η δημιουργία βιώσιμων πόλεων και ασφαλούς διαβίωσης χωρίς αποκλεισμούς για τα οικονομικά ασθενέστερα κοινωνικά στρώματα.
- Η κατασκευή ανθεκτικών υποδομών, σύμφωνα με την αρχή της βιωσιμότητας, ώστε να προωθηθούν οι καινοτόμες επενδύσεις.
- Η δημιουργία κοινωνιών στις οποίες θα προωθείται η ένταξη των ατόμων, η δικαιοσύνη, καθώς και η εγκαθίδρυση αξιοκρατικών θεσμών σε όλα τα επίπεδα διακυβέρνησης.

Βάσει της φιλοσοφίας των παραπάνω στόχων, η Ευρωπαϊκή Ένωση αποφάσισε την ενσωμάτωσή τους στο ευρωπαϊκό πλαίσιο πολιτικής και στις προτεραιότητες της Επιτροπής. Δεδομένου του ευρωπαϊκού προϋπολογισμού, πρόκειται να δρομολογηθεί η υλοποίηση μακροπρόθεσμων πολιτικών ανά τομέα και κατ' αναλογία των μακροπρόθεσμων στόχων για την βιώσιμη ανάπτυξη. (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2016, σελ. 3)

3.3 Ο Ρόλος της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην Οικονομικά Βιώσιμη Ανάπτυξη.

Απαραίτητη προϋπόθεση για την ανάπτυξη μιας ανθεκτικής και βιώσιμης εθνικής οικονομίας, περιβαλλοντικά και κοινωνικά ευαισθητοποιημένης, αποτελεί η ενεργός συμμετοχή της τοπικής αυτοδιοίκησης μέσω της αποτελεσματικής αξιοποίησης των τοπικών συγκριτικών πλεονεκτημάτων και δυνατοτήτων, που μόνο οι τοπικοί φορείς και οι τοπικές κοινωνίες δύναται να προωθήσουν (Τάτσος, 1981, σελ. 159).

Γίνεται λοιπόν αντιληπτή, με μια προσεκτική ματιά, η αξία του χώρου στην υλοποίηση των οικονομικών δραστηριοτήτων. Πιο αναλυτικά, σύμφωνα με τον Nourse (1968), το γνωστικό πεδίο της Περιφερειακής Οικονομικής είναι αυτό που μπορεί να μελετήσει την χωροταξική διάρθρωση της οικονομίας και πώς σε συνδυασμό με την γεωγραφική κατανομή των φυσικών πόρων, μπορούν να αναπτυχθούν οι πιο επωφελής για την εθνική οικονομία δραστηριότητες. Οι αλληλεξαρτήσεις των περιοχών που δημιουργούνται από τις μεταξύ τους διαφοροποιήσεις, συνιστούν, σύμφωνα με τον Dupey (1964), μία ακόμα θεματική που πρέπει να εξετάζεται για την κατανόηση και τον σχεδιασμό των μοντέλων οικονομικής ανάπτυξης (Κόνσολας, 1997, σελ. 28-29).

Προκειμένου λοιπόν να αντιμετωπιστούν αποτελεσματικά οι σύγχρονες προκλήσεις που παρουσιάστηκαν λόγω της οικονομικής κρίσης και της παγκοσμιοποίησης, χρειάζεται ένα σχέδιο «στρατηγικού χωρικού σχεδιασμού» της περιφέρειας, στο οποίο θα καταγράφονται οι κατάλληλες πολιτικές δράσεις, καθώς και οι αρμόδιοι φορείς για την χάραξη και την υλοποίηση τους (Κυβέλου, 2010, σελ. 166).

Κεντρικό ρόλο σε αυτό, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, καλείται να διαδραματίσει η τοπική αυτοδιοίκηση, τόσο του πρώτου (δήμοι) όσο και του δευτέρου βαθμού (περιφέρειες). Τα εργαλεία της περιφερειακής και της αστικής ανάπτυξης, μπορούν να αξιοποιηθούν από την τοπική αυτοδιοίκηση, (Γούπιος, 2019, σελ. 11) ειδικότερα:

- Μπορεί να πραγματοποιήσει επενδύσεις σε αναπτυξιακές υποδομές κάνοντας χρήση των ευρωπαϊκών προγραμμάτων και του ΕΣΠΑ.
- Οι πρωτοβάθμιοι και οι δευτεροβάθμιοι φορείς τοπικής αυτοδιοίκησης, καθότι διοικητικά βρίσκονται εγγύτερα στην απαραίτητη γνώση των τοπικών υποθέσεων, μπορούν να αναπτύξουν αποτελεσματικότερα σχέδια ανάπτυξης, στα οποία είναι δυνατό να συμμετέχουν και οι τοπικές κοινωνίες, γεγονός που

αυξάνει τον εκδημοκρατισμό των σχετικών αποφάσεων. (Μακρυδημήτρης & Πραβίτα, 2012, σελ. 342)

- Με κύριο πυλώνα ανάπτυξης τον τομέα του τουρισμού, διαθέτει τη δυνατότητα να σχεδιάσει εναλλακτικές μορφές τουρισμού, με ειδική έμφαση στον πολιτισμό, έτσι ώστε να αποκτήσει προσωπική «ταυτότητα» (brand). (Καραχάλης, 2015, σελ. 117) Ακόμη, ένα σημαντικό τομέα ανάπτυξης αποτελεί η τοπική αγροτική παραγωγή.
- Μπορεί να συμμετέχει σε επιχειρηματικές πρωτοβουλίες, ώστε να δημιουργηθούν υγιείς δημοτικές επιχειρήσεις.
- Τέλος, έχει την ικανότητα, να αξιοποιήσει την ακίνητη περιουσία που βρίσκεται στη διάθεσή της, με σκοπό την αύξηση του επιπέδου διαβίωσης των κατοίκων.

Στην εφαρμογή των παραπάνω δράσεων, οι οποίες συμβάλλουν στην οικονομική ανάπτυξη, δυο παράγοντες διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο: η συνεργασία των δικτύων των τοπικών φορέων (Κυβέλου, 2010, σελ. 169) και η φορολογική αυτοτέλεια που απολαμβάνει η τοπική αυτοδιοίκηση. Έτσι, είναι απαραίτητη η αгаστή συνεργασία μεταξύ της κεντρικής διοίκησης, των περιφερειών και των δήμων, (Γούπιος, 2019, σελ. 13) καθώς και η παροχή μεγαλύτερου «περιθωρίου εμπιστοσύνης» στον φορολογικό συντελεστή που ισχύει για τους Ο.Τ.Α. (Ινστιτούτο Τοπικής Αυτοδιοίκησης-ΚΕΔΕ, 2017, σελ. 32)

Συναφώς, η ελληνική τοπική αυτοδιοίκηση εντάσσεται στον Στόχο 5 της πολιτικής συνοχής στην προγραμματική περίοδο 2021-2027 της Ευρωπαϊκής Ένωσης, «μια Ευρώπη πιο κοντά στους πολίτες», με τον οποίο η Ευρωπαϊκή Ένωση υποστηρίζει περαιτέρω στρατηγικές βιώσιμης αγροτικής ή αστικής ανάπτυξης, υπό καθοδήγηση από τους Ο.Τ.Α., καθώς βρίσκονται πλησιέστερα στους πολίτες. (Γκέκας, 2019, σελ. 19)

Είναι σημαντικό να επισημανθεί πως Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Δήμων και Περιφερειών (CEMR) δίνει σημαντική προτεραιότητα στην υλοποίηση των στόχων της βιώσιμης ανάπτυξης και για αυτό επιστεί την προσοχή στις ευρωπαϊκές τοπικές αυτοδιοικήσεις, ώστε να είναι ικανές να ανταπεξέλθουν στις προκλήσεις που ενέχει η εφαρμογή τους. Οι άξονες παρέμβασης που όρισε είναι οι εξής (CEMR, 2018, σελ. 6):

- Ενημέρωση για τη βιώσιμη ανάπτυξη και για το κεφάλαιο δυνατοτήτων που παρέχει μέσω της διεξαγωγής τακτικών εκπαιδευτικών συναντήσεων και

εργαστηρίων σχετικά με τη νέα «Urban Agenda» και τη σύνδεσή της με τους στόχους της βιώσιμης ανάπτυξης.

- Αύξηση του ενδιαφέροντος των θεσμικών οργάνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε σχέση με το ρόλο που διαδραματίζουν οι δήμοι, οι πόλεις και οι περιφέρειες στη βιώσιμη ανάπτυξη.
- Παρακολούθηση και έλεγχος της συμβατότητας των εθνικών πολιτικών με τους στόχους της βιώσιμης ανάπτυξης.
- «Lobbying» σε διεθνές επίπεδο, για την καλύτερη έκφραση και διάχυση της φιλοσοφίας της βιώσιμης ανάπτυξης μεταξύ των ευρωπαϊκών, εθνικών, τοπικών και περιφερειακών φορέων.

Σε εθνικό επίπεδο, η Ελλάδα, λαμβάνοντας υπ' όψιν την *Agenda 2030* των Ηνωμένων Εθνών για τη βιώσιμη ανάπτυξη, αναγνωρίζει την ανάγκη υλοποίησης δράσεων που δίνουν κίνητρα στην ανάληψη ενεργού ρόλου στην επίτευξη των «Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης» από τους τοπικούς και περιφερειακούς φορείς, καθώς απαιτείται η δημοσιονομική υποστήριξη τους. (Hellenic Republic, 2018, σελ. 87)

Χαρακτηριστικό παράδειγμα εφαρμογής αποτελεί ο Δήμος Αθηναίων, ο οποίος έχει αναπτύξει μια σειρά πολιτικών και πρωτοβουλιών που ευθυγραμμίζονται με τον Στόχο 11: «Πόλεις και οικισμοί χωρίς αποκλεισμούς, ασφαλείς, ανθεκτικοί και βιώσιμοι», οι οποίες στοχεύουν στην υποστήριξη των πιο ευάλωτων πληθυσμιακών ομάδων. (Hellenic Republic, 2018, σελ. 85) Εκτενέστερη αναφορά όμως θα γίνει στο επόμενο κεφάλαιο.

3.2 Ανακεφαλαίωση.

Η αποσαφήνιση της έννοιας της βιώσιμης ανάπτυξης» συνιστά ένα πολύπλευρο ζήτημα. Σε ένα ευρύ πλαίσιο, αποτελεί την ανάπτυξη η οποία εξυπηρετεί τις ανάγκες του παρόντος, χωρίς να προκαλεί την αδυναμία κάλυψης των αναγκών των μελλοντικών γενεών. Με γνώμονα το παραπάνω, η ιστορική αναδρομή μέσα από τις διεθνείς διασκέψεις ανέδειξε την ανάγκη ένταξης της έννοιας της «βιωσιμότητας» σε ολοένα και περισσότερες συνιστώσες της ανθρώπινης δραστηριότητας.

Να σημειωθεί ότι ένας σημαντικός παράγοντας, ο οποίος επηρεάζει και εξαρτά την οικονομική ανάπτυξη, είναι ο χώρος. Η χωροταξία των δραστηριοτήτων, καθώς και οι διαθέσιμοι πόροι της εκάστοτε περιοχής εγείρουν την ανάγκη κατάλληλου χωρικού

σχεδιασμού, μέσω του οποίου θα επιτυγχάνεται η μέγιστη δυνατή ανάπτυξη των τοπικών οικονομιών και κατ' επέκταση θα ενισχύεται η εθνική οικονομική ανάπτυξη, σύμφωνα πάντα με τους στόχους που θέτει η *Agenda 2030* των Ηνωμένων Εθνών, με τους οποίους εναρμονίζονται οι ευρωπαϊκές πολιτικές.

Κλείνοντας, αντιλαμβάνεται κανείς τη σημασία του ρόλου της τοπικής αυτοδιοίκησης στον στρατηγικό χωρικό σχεδιασμό και την ανάγκη για την απαρέγκλιτη συνεργασία της με την κεντρική κυβέρνηση. Έτσι, το «Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη» θέτει τους Ο.Τ.Α. στο επίκεντρο της εφαρμογής και της υλοποίησης των δράσεων που ενισχύουν τη βιωσιμότητα στις τοπικές κοινωνίες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Ο ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΟΣ ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΠΟΛΕΩΝ : ΟΙ ΔΡΑΣΕΙΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΑΘΗΝΑΙΩΝ

4.1 Εισαγωγή.

Όπως αναφέρθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο, η τοπική αυτοδιοίκηση μπορεί να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην επίτευξη ικανοποιητικών ρυθμών οικονομικής ανάπτυξης. Σημαντικός παράγοντας στη σχέση των τοπικών και περιφερειακών οικονομικών δραστηριοτήτων με την ένταση των εν λόγω επιτευγμάτων είναι η μεγαλύτερη αίσθηση δημοκρατίας και ελευθερίας που νιώθουν οι δημότες, ο τρόπος άσκησης του δικαιώματος της επικοινωνίας τους με τους αρμόδιους τοπικούς φορείς, κάτι που δεν συμβαίνει με τους φορείς της κεντρικής κυβέρνησης, όπως έχει δείξει η ελληνική εμπειρία. (Βλαστός & Μπακογιάννης, Ποδήλατο στις Ελληνικές Πόλεις, 2017, σελ. 18)

Στο παρόν κεφάλαιο αναλύεται η ιδέα της πόλης σε επίπεδο δήμου και πως η οικονομική ανάπτυξη μπορεί να αναπτυχθεί εντός της σύμφωνα με τις αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης. Χαρακτηριστικό παράδειγμα που θα αναλυθεί στις επόμενες ενότητες αποτελεί η περίπτωση του Δήμου Αθηναίων.

4.2 Πόλεις και Ανάπτυξη.

Πόλεις, η «μεγαλύτερη εφεύρεση του ανθρώπου», όπως έχει αναφέρει ο καθηγητής Edward Glaeser (2012). Πραγματικά, η επιστημονικές έρευνες έχουν δείξει ότι η ιδέα της πόλης είναι περισσότερο οικεία στην τοπική κοινότητα, καθώς τα μέλη της διακατέχονται από δεσμούς προσήλωσης και η πρόσβαση στις διαδικασίες λήψης τοπικών αποφάσεων είναι περισσότερο ανοιχτή προς το «κοινό», ενισχύοντας έτσι το δημοκρατικό πλαίσιο λειτουργίας τους. (Beetham, 1996, σελ. 28)

Το αστικό κοινωνικό περιβάλλον δεν είναι πλέον στάσιμο, καθώς η σύνθεση του κοινωνικού και παραγωγικού ιστού μεταβάλλεται. Στη σύγχρονη εξάλλου εποχή, οι οικονομικές και κοινωνικές τάσεις που αναπτύσσονται στις πόλεις προκαλούν ταχύτατες μεταβολές. (Βλαστός, σελ. 6) Η πόλη είναι ένα ρευστό τοπίο, στο οποίο οι συνεχόμενες τάσεις καθίσταντο «προσωρινές στάσεις», όπου ανθίζουν ευκαιρίες για μια αδιάκοπη πορεία δημιουργίας και ελευθερίας. (Μακρυδημήτρης & Πραβίτα, 2012, σελ. 348)

Οι πόλεις με τον περισσότερο πληθυσμό τείνουν να παρουσιάζουν τη μεγαλύτερη οικονομική δραστηριότητα, γεγονός που οδηγεί στην προσέλκυση σε αυτές κατοίκων από άλλες περιοχές (McCann, 2016, σελ. 132-133). Συνεπώς, όσο μεγαλύτερο το μέγεθος μιας πόλης, τόσο αυξάνεται ο βαθμός ελκυστικότητάς της προς τις επιχειρήσεις και τους κατοίκους. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα τη συγκέντρωση παραγωγικών δραστηριοτήτων στον χώρο και την δημιουργία «οικονομιών συγκέντρωσης», ένα θετικό γεγονός, καθώς μειώνεται το ενδιάμεσο κόστος παραγωγής. (Σταυρόπουλος, 2014, σελ. 13) Παράλληλα, είναι πιθανή η πρόκληση αρνητικών επιπτώσεων, όπως η αύξηση των αξιών της γης και κατά συνέπεια των τιμών των ακινήτων, η ρύπανση του αστικού περιβάλλοντος, η κυκλοφοριακή συμφόρηση, καθώς και η αύξηση της εγκληματικότητας. (Ινστιτούτο Τοπικής Αυτοδιοίκησης, 2018, σελ. 20)

Μόλις τα αρνητικά στοιχεία της συγκέντρωσης υπερβούν τα οφέλη που δημιουργεί, τότε υπάρχει προφανής καταπάτηση της αρχής της βιωσιμότητας, αλλά και της συμπληρωματικής έννοιας της «ανθεκτικότητας». Ως «ανθεκτικότητα» ορίζεται «η αντίσταση ενός συστήματος σε μια πίεση και η ικανότητα επαναφοράς του στην αρχική κατάσταση» (Βιτοπούλου, Γεμενετζή, Γιαννακού, Καυκαλάς, & Τασοπούλου, 2015, σελ. 42). Οι αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης που πρέπει να τηρούνται στο αστικό περιβάλλον σύμφωνα με το 5ο Πρόγραμμα Δράσης για το Περιβάλλον (1992-2000) με τίτλο *Στόχος η Βιωσιμότητα, την Urban Agenda* και το 6ο πρόγραμμα Δράσης που τιτλοφορείται *Περιβάλλον 2010: Το Μέλλον μας, η Επιλογή μας*, είναι οι εξής:

- Η διατήρηση της συνολικής ποιότητας ζωής.
- Η διατήρηση της συνεχούς διαθεσιμότητας των πόρων.
- Η αποφυγή μόνιμης περιβαλλοντικής ζημιάς.
- Ο περιορισμός της ενεργειακής κατανάλωσης από μη-ανανεώσιμες πηγές.

- Η οικονομική ευημερία, η απασχόληση και η κοινωνική ένταξη των ατόμων.
- Η προστασία του περιβάλλοντος.
- Εφαρμογή σχεδίων αστικών μεταφορών.
- Συντονισμός των τοπικών φορέων για την προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης.

4.3 Η Μητροπολιτική Αθήνα.

Η περιοχή της Αθήνας καλύπτει σήμερα μια έκταση 2.929 τ.χλμ. με πληθυσμό 3,8 εκατομμυρίων κατοίκων. Αποτελεί μια εκ των μητροπολιτικών περιοχών της Ελλάδας, καθώς σύμφωνα με τον ορισμό του ΟΟΣΑ αποτελεί «λειτουργική αστική περιοχή, όπου συνήθως ζουν τουλάχιστον 500.000 κάτοικοι και περιβάλλεται από μικρότερες αλλά δυναμικές πόλεις-δορυφόρους». (Ινστιτούτο Τοπικής Αυτοδιοίκησης, 2017, σελ. 29).

Βάσει του ορισμού, η Αθήνα ξεπερνάει κατά πολύ το πληθυσμιακό όριο, ενώ περιβάλλεται από μικρότερες πόλεις-δορυφόρους, όπως οι περιοχές της Περιφερειακής Ενότητας Ανατολικής Αττικής. (Ινστιτούτο Τοπικής Αυτοδιοίκησης, 2017, σελ. 117-118) Ο Δήμος Αθηναίων, ως κεντρικός μητροπολιτικός δήμος διαθέτει μια γεωγραφική τοποθεσία που προσφέρει πλεονεκτήματα συγκέντρωσης, τα οποία μπορούν να ενισχύσουν περαιτέρω την ανάπτυξη της οικονομικής δραστηριότητας. Η απουσία όμως ενός ολιστικού σχεδίου ανάπτυξης, είχε ως αποτέλεσμα τον σχηματισμό πυκνοκατοικημένων περιοχών, την πρόκληση υψηλών επιπέδων ατμοσφαιρικής ρύπανσης, την άναρχη δόμηση, και άλλα παρόμοια γεγονότα τα οποία σε συνδυασμό με τον διαχρονικό συγκεντρωτισμό του κράτους και την αδυναμία ανάληψης κατάλληλης δράσης από την τοπική αυτοδιοίκηση, (Πρεβελάκης, 2002, σελ. 53) οδήγησαν στην υποβάθμιση του περιαστικού περιβαλλοντικού χώρου και της ποιότητας ζωής των κατοίκων. (Δήμος Αθηναίων, 2018, σελ. 25)

4.4 Ο Μητροπολιτικός Σχεδιασμός του Δήμου Αθηναίων και οι Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης της Περιόδου 2014-2020.

Οι συνθήκες στις οποίες υπόκειται το κοινωνικό σύνολο του Δήμου Αθηναίων τις τελευταίες δεκαετίες χρήζουν υλοποίησης δράσεων αστικής ανάπλασης βάσει συγκεκριμένου ρυθμιστικού σχεδίου, η οποία θα ακολουθεί ένα πλαίσιο

ολοκληρωμένου χωρικού σχεδιασμού. Σημειώνεται μάλιστα ότι όλα τα ρυθμιστικά σχέδια για την Αθήνα που εκπονήθηκαν μέχρι και το 1980, αποτελούσαν απλώς «ασκήσεις επί χάρτου». (Σαρηγιάννης, 2010, σελ. 16). Αξιόλογη βέβαια κίνηση προς τη χάραξη στρατηγικού σχεδιασμού αντιμετώπισης των παθογενειών του Δήμου Αθηναίων αποτέλεσε, το 2012, η εκπόνηση του *Σχεδίου Ολοκληρωμένης Αστικής Παρέμβασης* (ΣΟΑΠ) που περιεγράφηκε στην απόφαση 18150/2012 του ΥΠΕΚΑ.

Κεντρικός στόχος του σχεδίου ήταν η ανάδειξη του κέντρου της Αθήνας ως διεθνούς, βιώσιμου, μητροπολιτικού κέντρου. Η έννοια της βιωσιμότητας για τον Δήμο Αθηναίων εμπερικλείει το τρίπτυχο «ανταγωνιστικότητα-κοινωνική συνοχή-προστασία του αστικού περιβάλλοντος». (Δημος Αθηναίων-Οργανισμός Ρυθμιστικού Σχεδίου Αθήνας, 2013, σελ. 22) Μερικοί από τους άξονες δράσεις που εισήχθησαν είναι οι εξής:

- Ενίσχυση επιχειρηματικότητας: Υποστήριξη δημιουργικότητας των νέων ατόμων, ενθάρρυνση ανάληψης επιχειρηματικών πρωτοβουλιών, ενίσχυση καινοτομίας, κλπ.
- Ενίσχυση δραστηριοτήτων κέντρου: Προσέλκυση νέων επιχειρηματιών ή επανεγκατάσταση όσων έφυγαν στο κέντρο της Αθήνας, προώθηση του τουρισμού, κλπ.
- Ασφαλής διαβίωση: Αντιμετώπιση της εγκληματικότητας μέσω της αύξησης της αστυνόμευσης στο ιστορικό κέντρο.
- Βιώσιμη κινητικότητα: Ανάπτυξη της ποδηλατικής κίνησης και ορθή πεζοδρόμηση.
- Περιβάλλον: Αναβάθμιση και δημιουργία χώρων πρασίνου, ώστε να βελτιωθεί το μικρο-κλίμα.
- Ψηφιακή πόλη: Ψηφιοποίηση υπηρεσιών του Δήμου.

Οι ίδιοι στόχοι τέθηκαν και στο *Επιχειρησιακό Πρόγραμμα του Δήμου Αθηναίων 2015-2019*, στο οποίο αναλύθηκαν λεπτομερώς τα συγκριτικά πλεονεκτήματα που παρουσιάζει η πόλη των Αθηνών ως πόλος οικονομικής, πολιτισμικής και κοινωνικής ανάπτυξης. Ειδικότερα, παρουσιάζει συγκριτικό πλεονέκτημα στη συγκέντρωση παραγωγικών και πανεπιστημιακών δραστηριοτήτων, καθώς διαθέτει πληθώρα μουσείων και αρχαιολογικών χώρων, γεγονός που μπορεί να βοηθήσει στην ανάπτυξη

του πολιτισμικού τουρισμού και τη δημιουργία ενός πολιτιστικού brand. (Ινστιτούτο Τοπικής Αυτοδιοίκησης, 2018, σελ. 139-142)

Το σημαντικότερο βήμα όμως προς την κατεύθυνση της βιώσιμης ανάπτυξης της Αθήνας ήταν η εκπόνηση της στρατηγικής *Αθήνα 2020: Βιώσιμη Ανάπτυξη για τον τουρισμό, τον πολιτισμό, την καινοτομία* του Δήμου Αθηναίων. Η στρατηγική αυτή αφορούσε την προγραμματική περίοδο 2014-2020, αλλά εγκρίθηκε μόλις το 2018 με απόφαση της Περιφέρειας Αττικής. (Δήμος Αθηναίων-Εταιρεία Ανάπτυξης και Τουριστικής Προβολής Αθηνών (ΕΑΤΑ), 2020)

Η στρατηγική αυτή εντοπίζεται σε 10 άξονες, οι οποίοι περιλαμβάνουν ενδεικτικές δράσεις που παρουσιάζονται συνοπτικά στον παρακάτω πίνακα:

Πίνακας 4.1: Στρατηγικής Βιώσιμης Αστικής Ανάπτυξης: «Αθήνα 2020: Βιώσιμη Ανάπτυξη για τον τουρισμό, τον πολιτισμό, την καινοτομία.

Άξονες Προτεραιότητας	Ενδεικτικές Προτεραιότητες
1. Ενίσχυση των μηχανισμών & των επενδύσεων των ΜΜΕ της Περιφέρειας Αττικής στην έρευνα και την καινοτομία (ΕΤΠΑ)	Προαγωγή επιχειρηματικών επενδύσεων στην έρευνα και καινοτομία
2. Διάδοση και ανάπτυξη καινοτόμων προϊόντων και υπηρεσιών των ΜΜΕ με τη χρήση ΤΠΕ	Ενίσχυση των εφαρμογών ΤΠΕ στον τομέα της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης, της ηλεκτρονικής μάθησης, της ηλεκτρονικής ένταξης, του ηλεκτρονικού πολιτισμού και της ηλεκτρονικής υγείας
3. Ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας & της εξωστρέφειας των ΜΜΕ	Γενική παραγωγική επένδυση στις μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις (ΜΜΕ)
4. Προώθηση της ενεργειακής απόδοσης της χρήσης ΑΠΕ και της συμπαραγωγής & προώθησης χαμηλών εκπομπών	Στήριξη της ενεργειακής απόδοσης, της έξυπνης διαχείρισης της ενέργειας και της χρήσης ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στις δημόσιες υποδομές,

διοξειδίου του άνθρακα στις αστικές περιοχές	συμπεριλαμβανομένων των δημόσιων κτηρίων και του τομέα της στέγασης
5. Προώθηση της προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή	Στήριξη των επενδύσεων για προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή καθώς και των τεχνικών που βασίζονται στο οικοσύστημα
6. Βελτίωση της ποιότητας ζωής στο αστικό περιβάλλον	Διατήρηση, προστασία και ανάπτυξη της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς. Ανάληψη δράσης για τη βελτίωση του αστικού περιβάλλοντος και την ανάπλαση των πόλεων
7. Προώθηση της ανάπτυξης των δεξιοτήτων και της προσαρμοστικότητας του ανθρώπινου δυναμικού στους τομείς της περιφερειακής στρατηγικής έξυπνης εξειδίκευσης	Αυτοαπασχόληση, επιχειρηματικότητα και δημιουργία νέων επιχειρήσεων, ειδικότερα καινοτόμων πολύ μικρών, μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων. Εφαρμογή σχεδίων αναδιάρθρωσης σε επιχειρησιακό και συλλογικό επίπεδο, καθώς και προσαρμογή επιχειρήσεων και εργαζομένων στις αλλαγές
8. Προώθηση της κοινωνικής ένταξης & καταπολέμηση της φτώχειας και διακρίσεων – διασφάλιση της κοινωνικής συνοχής	Καταπολέμηση κάθε μορφής διακρίσεων και προώθηση των ίσων ευκαιριών
9. Ανάπτυξη – Αναβάθμιση στοχευμένων κοινωνικών υποδομών & υποδομών Υγείας	Επενδύσεις στις υποδομές υγείας και τις κοινωνικές υποδομές που συμβάλλουν στην εθνική, περιφερειακή και τοπική ανάπτυξη, μειώνοντας τις ανισότητες όσον αφορά την κατάσταση στον τομέα της υγείας, προωθώντας την κοινωνική ένταξη μέσω βελτίωσης της πρόσβασης σε υπηρεσίες κοινωνικού και πολιτιστικού χαρακτήρα, καθώς και

	υπηρεσίες αναψυχής, αλλά και τη μετάβαση από την ιδρυματική φροντίδα στη φροντίδα της κοινότητας
10. Ανάπτυξη – Αναβάθμιση στοχευμένων υποδομών εκπαίδευσης	Επενδύσεις στην εκπαίδευση, την κατάρτιση και την επαγγελματική κατάρτιση για την απόκτηση δεξιοτήτων και τη διά βίου μάθηση με την ανάπτυξη υποδομών κατάρτισης και εκπαίδευσης

Πηγή: Περιφέρεια Αττικής, 2018.

Στα πλαίσια της παραπάνω στρατηγικής για τη βιώσιμη ανάπτυξη, ο Δήμος Αθηναίων συμμετείχε στο ευρωπαϊκό έργο ROCK – «Regeneration and Optimisation of Cultural heritage in creative and Knowledge cities», στόχος του οποίου είναι ο μετασχηματισμός των ιστορικών αστικών κέντρων σε δημιουργικές και βιώσιμες περιοχές, με κινητήριο μοχλό αλλαγής την πολιτιστική τους κληρονομιά. (ROCK – Regeneration and Optimisation of Cultural heritage in creative and Knowledge cities, 2020)

Μέσα από αυτή τη δράση ο Δήμος Αθηναίων και συγκεκριμένα η Εταιρεία Ανάπτυξης και Τουριστικής Προβολής Αθηνών (ΕΑΤΑ) απέδειξε ότι η αξιοποίηση της αστικής κληρονομιάς δύναται να συμβάλλει στη βιώσιμη ανάπτυξη μέσα από δημιουργικές στρατηγικές «αστικής αναγέννησης και προσαρμοστικής επανάχρησης». (United Nations, 2015, σελ. 3) Συνοπτικά, οι πρωτοβουλίες για την ενίσχυση της βιώσιμης ανάπτυξης που υλοποίησε ήταν (Γκουτζιούλη & Χανδακά, 2020, σελ. 14-15):

- **συνΑθηνά:** Η πλατφόρμα συνΑθηνά συλλέγει προτάσεις με στόχο να βελτιωθούν οι υπηρεσίες του δήμου και να σχεδιαστούν νέες με βάση τις ιδέες και τις πρωτοβουλίες των πολιτών.
- **Δημοτική Αγορά της Κυψέλης:** Εντός της εδράζονται 12 κοινωνικές επιχειρήσεις, ενώ διοργανώνονται πολιτιστικές εκδηλώσεις, στις οποίες συμμετέχουν ευάλωτες κοινωνικές ομάδες, και διεξάγονται εκπαιδευτικά εργαστήρια. Διαχειρίζεται από τοπική μη-κερδοσκοπική οργάνωση (Impact Hub Athens) εφαρμόζοντας έτσι νέα βιώσιμα μοντέλα διοίκησης.

- **Ανοιχτά Σχολεία:** 25 δημοτικά σχολικά κτήρια λειτούργησαν μετά το πέρας του σχολικού ωραρίου, ώστε να υλοποιηθούν 350 δραστηριότητες από την τοπική κοινότητα.
- **This is Athens-Polis:** Στόχος της δράσης η συμμετοχή τοπικών ομάδων πολιτών και κοινωνικών επιχειρήσεων στον σχεδιασμό της πόλης.
- **Athens Digital Lab:** Στόχος της δράσης η συμμετοχή των πολιτών στην ανάπτυξη καινοτόμων αστικών λύσεων, κυρίως ψηφιακών, με τη συμμετοχή μεγάλων ιδρυμάτων και επιχειρήσεων.
- **Εργαστήριο ΠΟΙΩ, Makerspace Δήμου Αθηναίων:** Δράση παροχής κινήτρων για την τεχνολογική ιδιοκατασκευή και την προώθηση της κουλτούρας του «ποιείν».
- **Athens Culture Net:** Δημιουργία δικτύων για την προώθηση πολιτιστικών συνεργασιών.
- **Social Dynamo:** 150 ομάδες της κοινωνίας πολιτών έχουν την δυνατότητα να παρακολουθήσουν 300 ώρες δωρεάν συμβουλευτικής καθοδήγησης και εργαστηρίων.

Τέλος, ο Δήμος Αθηναίων, συμμετέχοντας στο δίκτυο «100 Resilient Cities» στα πλαίσια υιοθέτησης των 17 στόχων για τη βιώσιμη ανάπτυξη -που θέτει η *Agenda 2030* των Ηνωμένων Εθνών- εντός της αναπτυξιακής πολιτικής του, εκπόνησε το 2017 τη *Στρατηγική Ανθεκτικότητας για το 2030*.

Η εν λόγω στρατηγική, με την εφαρμογή 65 δράσεων και 53 υπο-δράσεων στοχεύει στον σχηματισμό μιας πόλης που θα είναι «Προσιτή, Πράσινη, Προνοητική και Ζωντανή», δηλαδή θα προωθείται η διαφάνεια και η βελτίωση των δημοτικών διαδικασιών, η βιώσιμη αστική κινητικότητα και η βιώσιμη περιβαλλοντική πολιτική, ενώ ταυτόχρονα θα ενισχύεται ο ρόλος των τοπικών κοινοτήτων και η ταυτότητα του Δήμου Αθηναίων. (Μυριβήλη, 2017, σελ. 5)

Ενδεικτικά, με βάση αυτή τη στρατηγική, ο δήμος υλοποιεί δράσεις υποστήριξης περιβαλλοντικών υποδομών και προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή (Στόχοι 3,6,8,11, 13,16, *Agenda 2030*), δράσεις διαχείρισης μεγάλων χώρων πρασίνου (Στόχοι 3,9,11,13,15, *Agenda 2030*), δράσεις για τη βιώσιμη κινητικότητα (Στόχοι 3,9,11,16, *Agenda 2030*), δράσεις για τον προγραμματισμό ενόψει σοβαρών κρίσεων (Στόχοι

11,16, *Agenda 2030*), καθώς και δράσεις για τη ψηφιακή πολιτική (Στόχοι 3, 8,11,16, *Agenda 2030*), οι οποίες εναρμονίζονται με την εθνική ενσωμάτωση των στόχων της *Agenda 2030*. (Hellenic Republic, 2018, σελ. 85-86)

4.5 Ανακεφαλαίωση.

Οι πόλεις αποτελούν ενώσεις ανθρώπων, των οποίων η συνύπαρξη οδηγεί στην υλοποίηση δραστηριοτήτων οικονομικής, κοινωνικής και πολιτιστικής φύσεως, άλλοτε έχοντας θετικά αποτελέσματα και άλλοτε αρνητικά. Ο στρατηγικός σχεδιασμός των δράσεων εντός του χώρου και ο συντονισμός από τους αρμόδιους φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης, αλλά και της εκάστοτε κυβέρνησης οδηγούν στην τήρηση των στόχων των διεθνών οργανισμών για τη βιώσιμη ανάπτυξη.

Η στρατηγική δράση του Δήμου Αθηναίων την περίοδο 2014-2020, όπως παρουσιάστηκε στο παρόν κεφάλαιο, καθιστά σαφές ότι για την επίτευξη των στόχων της βιώσιμης ανάπτυξης, είναι απαραίτητη η συμμετοχή των πολιτών στην χάραξη των κατάλληλων πολιτικών. Άλλωστε οι ίδιοι είναι οι αποδέκτες των αποτελεσμάτων τους, οι οποίες απώτερο σκοπό έχουν τη βελτίωση του επιπέδου διαβίωσης και την αύξηση της κοινωνικής ευημερίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΑΘΗΝΑΙΩΝ

5.1 Εισαγωγή.

Η πορεία για την εφαρμογή των αρχών και την επίτευξη των στόχων της βιώσιμης ανάπτυξης, από την τοπική αυτοδιοίκηση, διέρχεται μέσα από την αποτελεσματική καταγραφή και αξιοποίηση των τοπικών πλεονεκτημάτων και δυνατοτήτων, τις οποίες γνωρίζει καλύτερα. Δυστυχώς, η τοπική αυτοδιοίκηση δέχθηκε ισχυρό οικονομικό πλήγμα την περίοδο της ελληνικής δημοσιονομικής κρίσης, με επακόλουθο τη λειτουργία της σε πλαίσιο πάγιας υποχρηματοδότησης και υποστελέχωσης. Σήμερα, έχει τεθεί ο στόχος της ολικής αναβάθμισης του αναπτυξιακού της ρόλου, με έμφαση σε τέσσερα επίπεδα: το θεσμικό, το χρηματοδοτικό, τη στελέχωση και την ψηφιακή αναβάθμιση (Ελληνική Δημοκρατία, 2019, σελ. 95).

Ειδικά στην περίπτωση του Δήμου Αθηναίων, τα τελευταία χρόνια της κρίσης ο δημόσιος χώρος της Αθήνας έχει υποβαθμιστεί σημαντικά. Βασική αιτία υποβάθμισής του αποτελεί ο τρόπος με τον οποίο δομήθηκαν οι κεντρικές περιοχές κατοικίας, που ραγδαία επιδείνωσε τις συνθήκες στέγασης, ενώ καταλυτικό ρόλο διαδραμάτισε και η ύπαρξη υψηλών ποσοστών ατμοσφαιρικής ρύπανσης (Μαλούτας, 2013, σελ. 36).

Στο παρόν κεφάλαιο της εν λόγω μελέτης παρουσιάζεται ο βαθμός υλοποίησης των υποστόχων που τίθενται στον Στόχο Βιώσιμης Ανάπτυξης 11 « Επίτευξη ασφαλών, ανθεκτικών, βιώσιμων και χωρίς αποκλεισμούς πόλεων και οικισμών» της *Agenda 2030* των Ηνωμένων Εθνών από τις ελληνικές πόλεις. Εν συνεχεία, προτείνονται ορισμένες δράσεις που μπορούν να εφαρμοστούν από τον Δήμο Αθηναίων με στόχο την προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης για την αναβάθμιση του αστικού ιστού.

5.2 Βιώσιμες Πόλεις και Κοινότητες: Ο Στόχος 11 στην Ελληνική Περίπτωση.

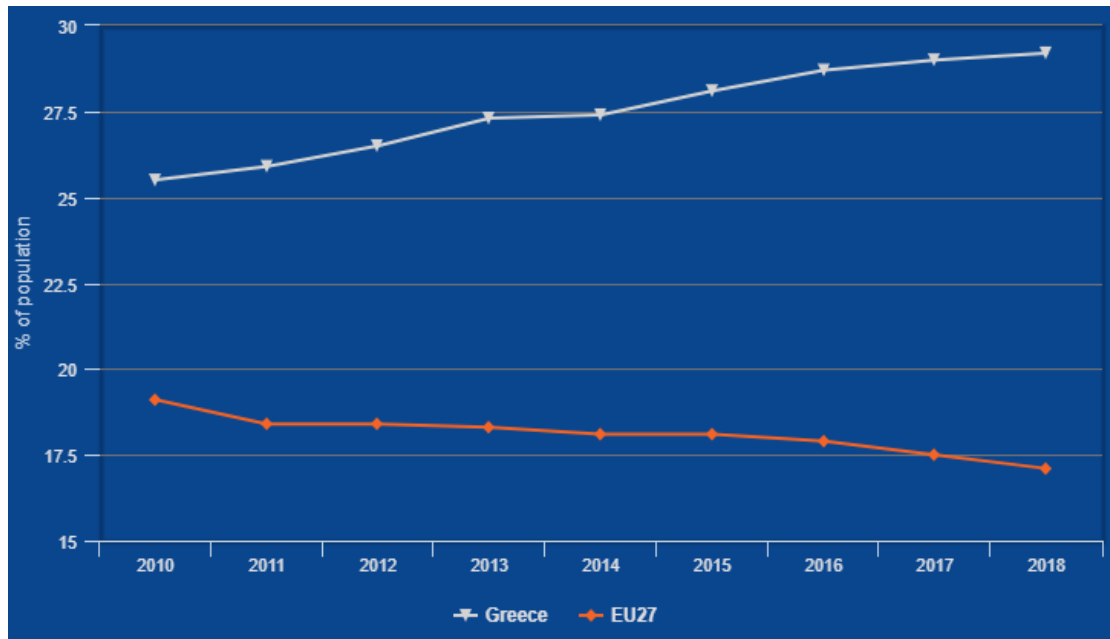
Ο Στόχος 11 «Επίτευξη ασφαλών, ανθεκτικών, βιώσιμων και χωρίς αποκλεισμούς πόλεων και οικισμών» στοχεύει στην ανανέωση και τον προγραμματισμό πόλεων και οικισμών, με τρόπο που να προσφέρονται ευκαιρίες για όλους, να υπάρχει πρόσβαση σε βασικές υπηρεσίες ενέργειας, στέγασης, μεταφοράς, καθώς και αξιοποίηση των δημόσιων χώρων πρασίνου, μειώνοντας παράλληλα τη χρήση πόρων και τις αρνητικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις (United Nations, 2015, σελ. 24).

Σε αυτό το πλαίσιο παρουσιάζονται τα αποτελέσματα που έχει πετύχει η Ελλάδα σε σχέση με τον μέσο όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης των 27 στους υποστόχους:

- Υπερσυγκέντρωση πληθυσμού στα αστικά κέντρα (Overcrowding rate)
- Ποσοστό πληθυσμού που υποφέρει από ηχορύπανση (Suffering from noise)
- Αριθμός θανάτων σε τροχαία ατυχήματα (People killed in road accidents)
- Επίπεδα ατμοσφαιρικής ρύπανσης (Concentration of particulate matter)
- Επίπεδα ανακύκλωσης απορριμμάτων των δήμων (Recycling of municipal waste)
- Ποσοστό πληθυσμού που διαβιεί σε ακατάλληλες συνθήκες στέγασης (Poor dwelling conditions)
- Ποσοστό χρήσης λεωφορείων και τραίνων στην συνολική μετακίνηση του πληθυσμού (Collective passenger transport)
- Ποσοστό πληθυσμού που καταγγέλλει εγκληματικές ενέργειες στην περιοχή διαμονής (Reported occurrence of crime)

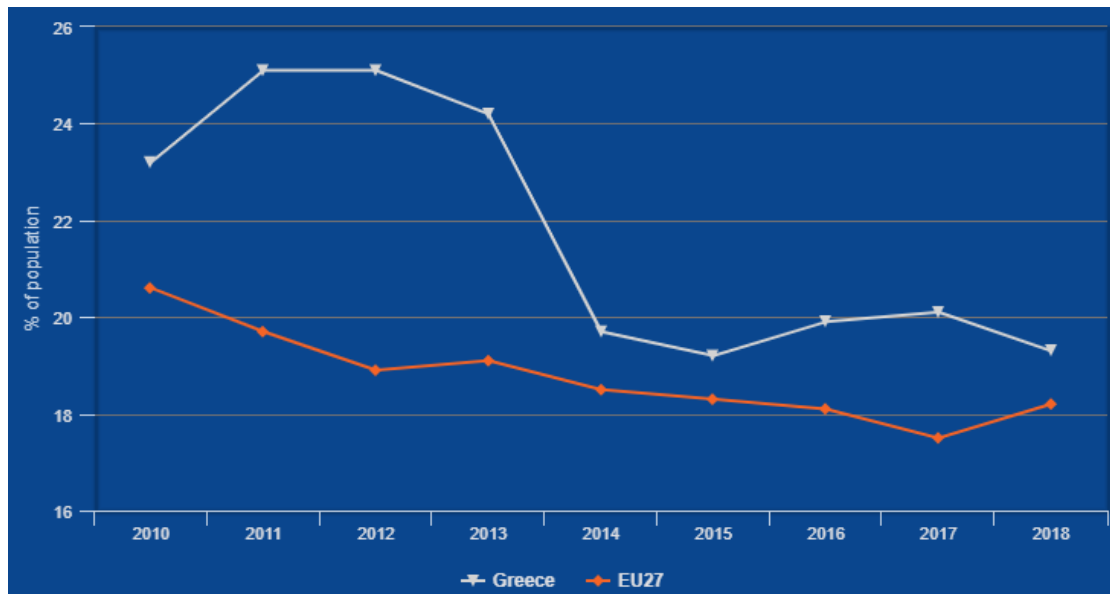
Αναφορικά με τα επίπεδα υπερσυγκέντρωσης του πληθυσμού στα μεγάλα αστικά κέντρα (Overcrowding rate), η Ελλάδα ξεπερνά κατά πολύ τον μέσο όρο της ΕΕ-27, όπως αποτυπώνεται στο παρακάτω διάγραμμα, γεγονός που οδηγεί σε έντονη πληθυσμιακή πυκνότητα, στην οποία οφείλονται και περαιτέρω παθογένειες.

Διάγραμμα 5.1: Ποσοστό Υπερσυγκέντρωσης Πληθυσμού στα Αστικά Κέντρα

Πηγή: Eurostat 2020 (<https://ec.europa.eu/eurostat/web/sdi/sustainable-cities-and-communities>)

Διάγραμμα 5.2: Ποσοστό Πληθυσμού που υποφέρει από Ηχορύπανση

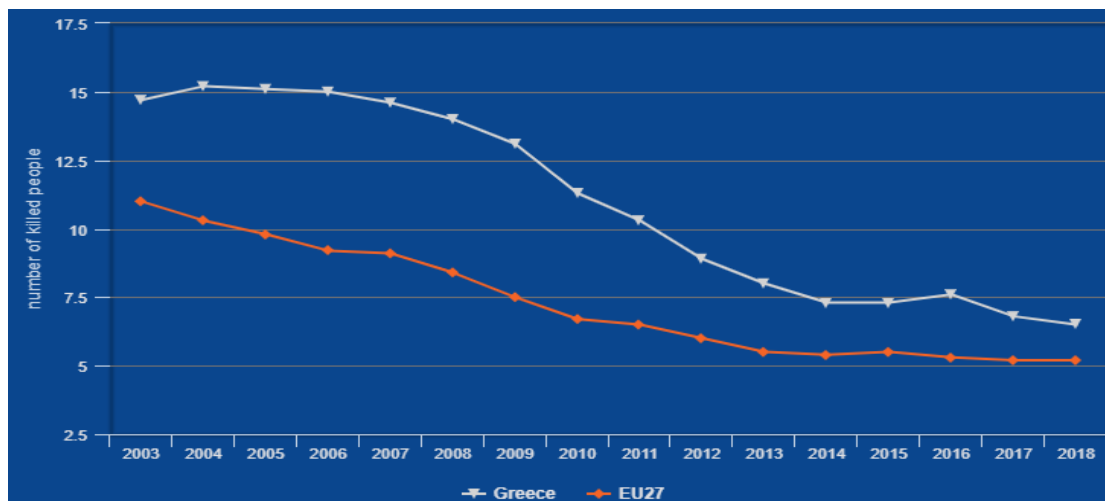

Πηγή: Eurostat 2020 (<https://ec.europa.eu/eurostat/web/sdi/sustainable-cities-and-communities>)

Στο παραπάνω διάγραμμα παρατηρείται ότι τα επίπεδα ηχορύπανσης παραμένουν υψηλότερα στα κέντρα των ελληνικών πόλεων, αν και από το 2014 παρουσιάζονται τάσεις σύγκλισης με τον μέσο όρο.

Σχετικά με το ποσοστό θανάτων σε τροχαία ατυχήματα, η τάση είναι πτωτική τόσο σε ευρωπαϊκό όσο και σε εθνικό επίπεδο, με σαφή όμως αρνητική υπεροχή της Ελλάδας, όπως φαίνεται στο διάγραμμα που ακολουθεί.

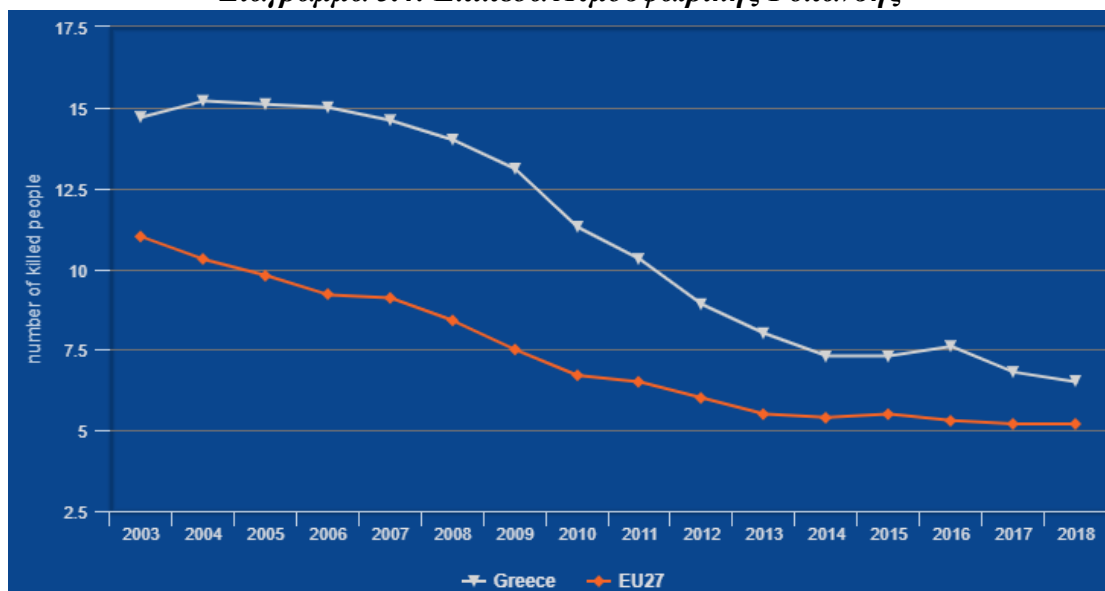
Διάγραμμα 5.3: Αριθμός Θανάτων σε Τροχαία Ατυχήματα

Πηγή: Eurostat 2020 (<https://ec.europa.eu/eurostat/web/sdi/sustainable-cities-and-communities>)

Τα επίπεδα ατμοσφαιρικής ρύπανσης κινούνται πτωτικά και χαμηλότερα από τον μέσο όρο των υπόλοιπων κρατών μελών της ΕΕ-27.

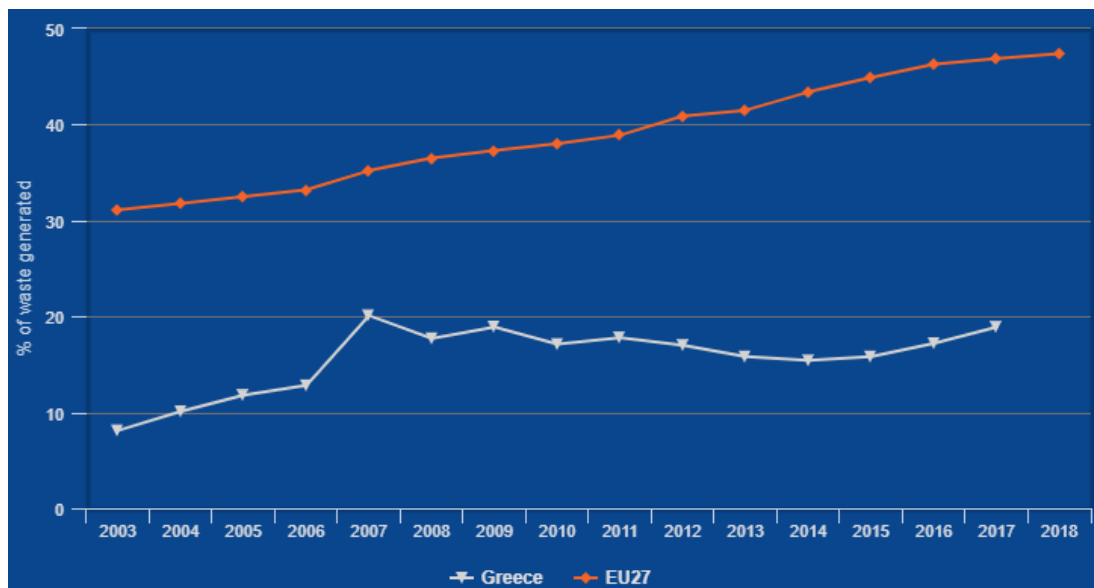
Διάγραμμα 5.4: Επίπεδα Ατμοσφαιρικής Ρύπανσης

Πηγή: Eurostat 2020 (<https://ec.europa.eu/eurostat/web/sdi/sustainable-cities-and-communities>)

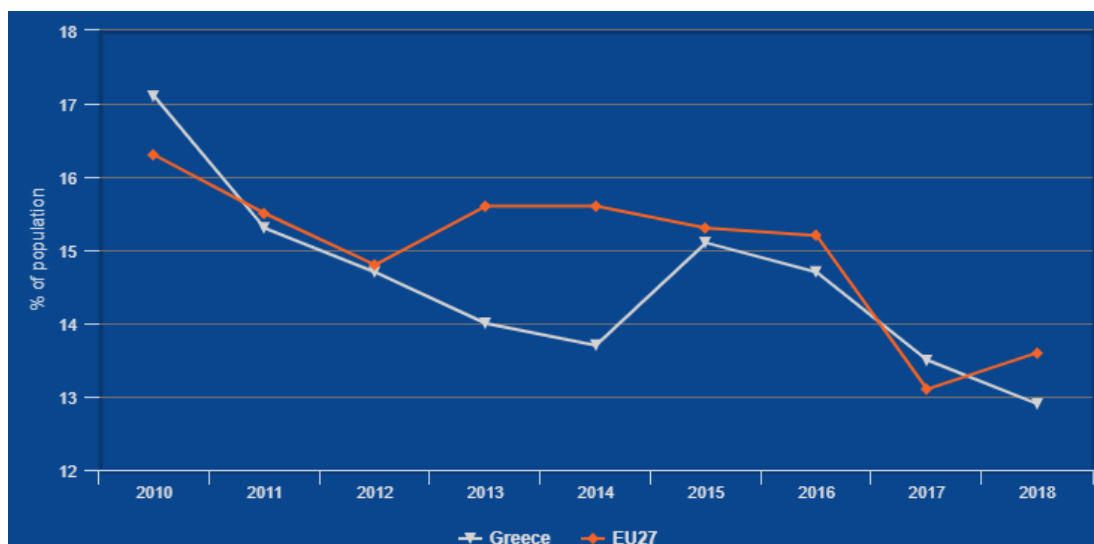
Το γεγονός που προκαλεί αλγεινή εντύπωση είναι ο πολύ χαμηλός βαθμός ανακύκλωσης των απορριμμάτων που παρατηρείται στους δήμους της χώρας, ο οποίος αποκλίνει τουλάχιστον 20% από την υπόλοιπη Ένωση.

Διάγραμμα 5.5: Επίπεδα Ανακύκλωσης απορριμμάτων των Δήμων

Πηγή: Eurostat 2020 (<https://ec.europa.eu/eurostat/web/sdi/sustainable-cities-and-communities>)

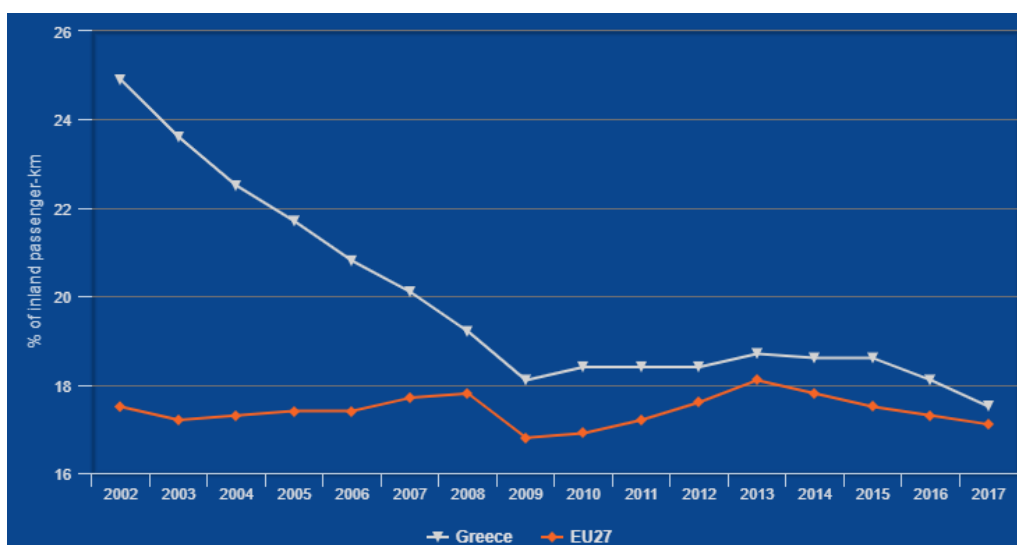
Διάγραμμα 5.6: Ποσοστό πληθυσμού που διαβιεί σε ακατάλληλες συνθήκες στέγασης

Πηγή: Eurostat 2020 (<https://ec.europa.eu/eurostat/web/sdi/sustainable-cities-and-communities>)

Θετικό γεγονός αποτελεί το χαμηλό ποσοστό του ελληνικού πληθυσμού, το οποίο διαβίει σε ακατάλληλες συνθήκες στέγασης. Χαρακτηριστικά, έντονη μείωση υπήρξε την περίοδο 2012-2014, ενώ το 2018 το ποσοστό έφτασε σε ακόμα χαμηλότερα επίπεδα από τον μέσο όρο.

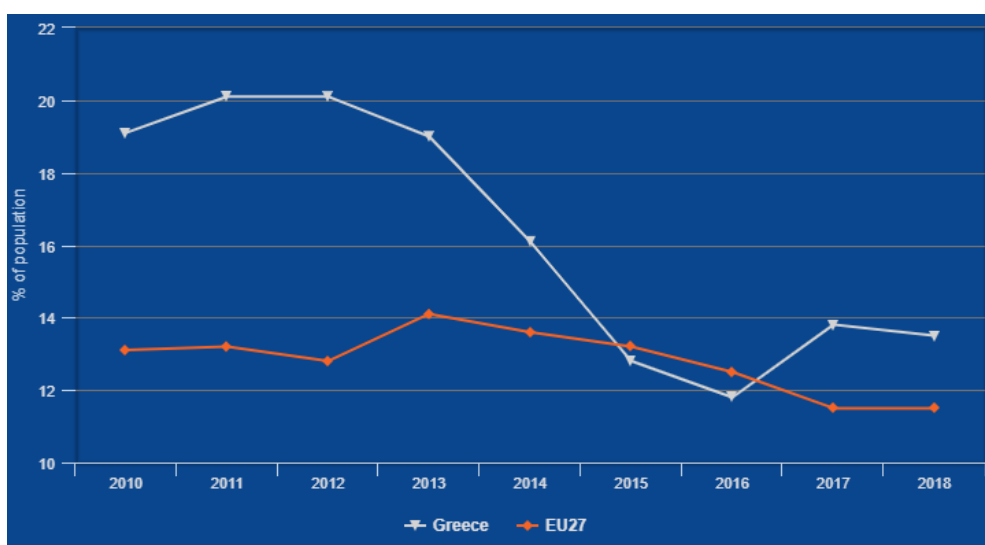
Διάγραμμα 5.7: Ποσοστό χρήσης λεωφορείων και τρένων στην συνολική μετακίνηση του πληθυσμού

Πηγή: Eurostat 2020 (<https://ec.europa.eu/eurostat/web/sdi/sustainable-cities-and-communities>)

Οι μεταφορές στην Ελλάδα πραγματοποιούνται περισσότερο με λεωφορεία και τρένα, πραγματικότητα που συμβάλει στην μείωση των περιβαλλοντικών ρύπων.

Διάγραμμα 5.8: Ποσοστό πληθυσμού που καταγγέλλει εγκληματικές ενέργειες στην περιοχή διαμονής

Πηγή: Eurostat 2020 (<https://ec.europa.eu/eurostat/web/sdi/sustainable-cities-and-communities>)

Τέλος, αναφορικά με τα επίπεδα εγκληματικότητας, σύμφωνα με το ανωτέρω διάγραμμα ανωτέρω γνώρισε έξαρση την περίοδο 2010 με 2014, με πτωτική τάση βέβαια, αλλά πολύ υψηλότερα από τον μέσο όρο. Ύστερα τα ποσοστά συνέκλιναν με αυτά των υπόλοιπων κρατών.

5.3 Προτάσεις για μια Βιώσιμη Αθήνα.

Η ανάδειξη της Αθήνας σε ευρωπαϊκή μητρόπολη σύμφωνα με τις αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης πρέπει να συντελεστεί βάσει της διεθνούς πρακτικής ανάδειξης των μητροπόλεων, καθώς και με τον σχεδιασμό και την αξιοποίηση των ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων της.

Όπως παρουσιάστηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο, η κύρια δράση βιώσιμης ανάπτυξης που υλοποίησε ο Δήμος Αθηναίων, την περίοδο 2014-2020, ήταν η συμμετοχή στο ευρωπαϊκό πρόγραμμα ROCK – Regeneration and Optimisation of Cultural heritage in creative and Knowledge cities. Κύριο έργο, μέσα από αυτή τη συμμετοχή, αποτέλεσε η δημιουργία της Δημοτικής Αγοράς της Κυψέλης, στην οποία κατά τον 1 χρόνο λειτουργίας (Impact Hub Athens, 2020):

- Δημιουργήθηκαν 52 θέσεις εργασίας
- Συνεργάστηκαν 150 φορείς
- Προσήλθαν στις δράσεις της 30.000 κάτοικοι του Δήμου Αθηναίων
- 7.500 κάτοικοι του Δήμου Αθηναίων ωφελήθηκαν από τις κοινωνικές υπηρεσίες της Αγοράς
- Πραγματοποιήθηκαν 2.000 ώρες εκπαιδευτικών σεμιναρίων
- Προσήλθαν 100.000 καταναλωτές με κοινωνικό & περιβαλλοντικό αντίκτυπο

Γίνεται λοιπόν φανερό ότι αποτέλεσε μια σημαντική δράση με κοινωνικό και οικολογικό αποτύπωμα, ωστόσο δεν είναι αρκετή. Σύμφωνα με όσα αναφέρθηκαν στα προηγούμενα κεφάλαια και τους στόχους της βιώσιμης ανάπτυξης, προτείνονται πολιτικές και δράσεις που μπορούν να εφαρμοστούν για την ανάδειξη του Δήμου Αθηναίων σε μια βιώσιμη μητρόπολη.

Σύμφωνα λοιπόν με αυτό το σκεπτικό, μια πρώτη πρόταση αφορά την ενίσχυση της «ψηφιακής πολιτικής». Συγκεκριμένα, αρχικά κρίνεται απαραίτητη η αναπροσαρμογή

των εσωτερικών δημοτικών υπηρεσιών (μισθοδοσία, μητρώα πολιτών και βάσεις δεδομένων). Σε δεύτερο χρόνο, σκοπός πρέπει να είναι η έκφραση αυτής της βελτίωσης προς τους πολίτες, με την παροχή υπηρεσιών προς τους δημότες μέσω της δημοτικής διαδικτυακής πύλης (portal) και του Ψηφιακού Κέντρου Υπηρεσιών. Σε αυτές τις υπηρεσίες οι πολίτες μπορούν να αποκτήσουν πρόσβαση μέσω των προσωπικών τους υπολογιστών, ενώ αφορούν δομές υγείας, κοινωνικές υπηρεσίες του δήμου κλπ.

Για να μπορέσουν όμως να εξυπηρετηθούν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο οι δημότες, καθώς και να προωθηθεί η οικονομική δραστηριότητα της περιοχής του Δήμου Αθηναίων, είναι απαραίτητη η εφαρμογή πολιτικής «Ανοιχτών Δεδομένων», δηλαδή η ύπαρξη επαρκούς πληροφόρησης σχετικά με την πολυεπίπεδη ζωή εντός του. Γίνεται επομένως αντιληπτή η ανάγκη για χρήση μηχανισμών και εργαλείων μέτρησης της απόδοσής σε όλα τα επίπεδα (οικονομικό, κοινωνικό, περιβαλλοντικό, επιχειρηματικό, κλπ.), με χρήση προηγμένων ψηφιακών τεχνολογιών, όπως συστήματα γεωγραφικών πληροφοριών και δυναμικές βάσεις δεδομένων για την παρακολούθηση δεικτών. (ΣΕΒ, 2018, σελ. 2)

Οι συγκεκριμένες προτάσεις βελτίωσης εξυπηρετούν τους εξής στόχους της *Agenda 2030* των Ηνωμένων Εθνών:

- Στόχος 3: Εξασφάλιση υγιούς ζωής σε όλους και προώθησης της ευημερίας για όλους και σε όλες τις ηλικίες
- Στόχος 8: Χωρίς αποκλεισμούς και ισότιμη ποιότητα της εκπαίδευσης και προώθηση των ευκαιριών δια βίου μάθησης για όλους.
- Στόχος 11: Επίτευξη ασφαλών, ανθεκτικών, βιώσιμων και χωρίς αποκλεισμούς πόλεων και οικισμών.

Σε περιβαλλοντικό επίπεδο, η βιώσιμη ανάπτυξη μπορεί να επιτευχθεί μέσα από δράσεις που στοχεύουν κυρίως στη διαχείριση της κλιματικής αλλαγής, και συγκεκριμένα στην ορθή αξιοποίηση των διαθέσιμων χώρων πρασίνου (Ινστιτούτο Τοπικής Αυτοδιοίκησης, 2017, σελ. 189). Συνεπώς τα μέτρα που προτείνονται είναι:

- Συντήρηση των διαθέσιμων πράσινων χώρων ώστε να διατηρηθεί η περιβαλλοντική τους προσφορά.
- Δημιουργία νέων χώρων πρασίνου.

- Δημιουργία διαδρομών πρασίνου, με σκοπό τη βελτίωση της κυκλοφορία του αέρα αλλά και την αύξηση των ήπιων μεταφορών (ποδήλατα, πεζοί κλπ.).
- Δημιουργία δημοσίων κρηνών για πρόσβαση σε πόσιμο νερό.

Τέτοια μέτρα στόχο έχουν την αύξηση της ποιότητα της καθημερινότητας των Αθηναίων, καθώς έρευνες έχουν δείξει πως η πρόσβαση σε χώρους πρασίνου με καθαρό αέρα βελτιώνει την υγεία. Μπορεί επομένως να γίνει αντιληπτή η σημασία που έχουν αυτοί οι χώροι για τις ασθενέστερες ομάδες των κατοίκων. (Ramblers-TCPA, 2018, σελ. 3)

Ακόμη, δράσεις που ωφελούν το περιβάλλον του Δήμου Αθηναίων είναι η αξιοποίηση των αποβλήτων και η προώθηση της βιώσιμης κινητικότητας. Στο πρώτο σκέλος, ο Δήμος μπορεί να λάβει συγκεκριμένα μέτρα και δράσεις, όπως η αποτελεσματική διαχείριση του προσωπικού καθαριότητας, η εθελοντική εμπλοκή των πολιτών στη συλλογή σκουπιδιών, καθώς και ο σχεδιασμός ενός καινοτόμου και αποδοτικού πλάνου για την ανακύκλωση και την επαναχρησιμοποίηση των αποβλήτων. (Μυριβήλη, 2017, σελ. 98)

Στα πλαίσια της βιώσιμης κινητικότητας, παρατηρείται ότι η Αθήνα υστερεί σημαντικά σε σχέση με το συγκοινωνιακό δίκτυο των ευρωπαϊκών πόλεων. Τα προβλήματα που εντοπίζονται είναι τα εξής: κυκλοφοριακή συμφόρηση, έλλειψη χώρων στάθμευσης, ανεπαρκής δημόσια συγκοινωνία, μεγάλος αριθμός σε τροχαία ατυχήματα, καθώς και σχεδόν ανύπαρκτη υποδομή για ποδήλατο (Μπακογιάννης, 2016, σελ. 15). Μια σειρά δράσεων για την αντιμετώπισή τους θα μπορούσε να περιλαμβάνει:

- Δημιουργία νέων αστικών δρομολογίων με ηλεκτροκίνητα οχήματα.
- Δημιουργία χώρων για πεζούς και επέκταση της πεζοδρόμησης.
- Δημιουργία ποδηλατικών διαδρομών.
- Προώθηση της φιλοσοφίας αντικατάστασης του αυτοκινήτου για τις μετακινήσεις.

Οι συγκεκριμένες δράσεις, ανταποκρίνονται στους εξής στόχους της *Agenda 2030* των Ηνωμένων Εθνών:

- Στόχος 3: Εξασφάλιση υγιούς ζωής σε όλους και προώθηση της ευημερίας για όλους και σε όλες τις ηλικίες.

- Στόχος 6: Διασφάλιση της διαθεσιμότητας και της αειφόρου διαχείρισης του νερού και της αποχέτευσης για όλους.
- Στόχος 9: Κατασκευή ανθεκτικών υποδομών, προαγωγή της βιώσιμης και χωρίς αποκλεισμούς εκβιομηχάνισης και υποστήριξη της καινοτομίας.
- Στόχος 11: Επίτευξη ασφαλών, ανθεκτικών, βιώσιμων και χωρίς αποκλεισμούς πόλεων και οικισμών
- Στόχος 13: Ανάλυση επείγουσας δράσης για την καταπολέμηση της αλλαγής του κλίματος και των επιπτώσεών του.

Οι παραπάνω προτάσεις εναρμονίζονται με τους στόχους που θέτουν τα Ηνωμένα Έθνη, αλλά και με τη γενικότερη ευρωπαϊκή πολιτική, η οποία τους ενσωματώνει. Ιδιαίτερα, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή συμβάλλει με την παρακολούθηση, την υποβολή εκθέσεων και την αξιολόγηση της προόδου στην επίτευξη των στόχων της βιώσιμης ανάπτυξης στο πλαίσιο της ΕΕ.

5.4 Ανακεφαλαίωση.

Οι πόλεις και συγκεκριμένα οι δήμοι ως φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης κατέχουν ιδιαίτερο ρόλο στην υλοποίηση του θεματολογίου *Agenda 2030* και ειδικότερα του Στόχου 11: «Επίτευξη ασφαλών, ανθεκτικών, βιώσιμων και χωρίς αποκλεισμούς πόλεων και οικισμών», καθώς και των υπόλοιπων στόχων, που συνάδουν με την ανάπτυξη των πόλεων. Σημειώνεται ότι, σύμφωνα με τα στοιχεία της Eurostat, το 70% των πολιτών της ΕΕ ζουν σε αστικές περιοχές, ενώ περίπου το 85% του ΑΕΠ της ΕΕ παράγεται στις πόλεις.

Ο Δήμος Αθηναίων, σε εθνικό επίπεδο, τοποθετείται στο επίκεντρο των σημερινών οικονομικών, περιβαλλοντικών και κοινωνικών προκλήσεων. Ωστόσο, υπάρχουν προβλήματα όπως η ρύπανση, η υπερσυγκέντρωση πληθυσμού, η έλλειψη περιβαλλοντικών και μεταφορικών υποδομών, που καθιστούν επιτακτική την ανάγκη σχεδιασμού πολιτικών αντιμετώπισης της κλιματικής αλλαγής και κατά συνέπεια προώθησης της βιώσιμης ανάπτυξης. Σε αυτό το εγχείρημα σπουδαίο ρόλο διαδραματίζει η αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών και των βάσεων δεδομένων, διότι διευρύνουν την πρόσβαση και τη συμμετοχή των δημοτών στα τοπικά ζητήματα ανάπτυξης, ενώ παράλληλα βελτιώνουν την ποιότητα ζωής, εξοικονομώντας πόρους

και χρόνο. Τέλος, δεν πρέπει να παραβλέπεται ο ρόλος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, η οποία έχει αναλάβει να ενσωματώσει τους στόχους της βιώσιμης ανάπτυξης σε πολιτικές και πρωτοβουλίες της ΕΕ, αξιοποιώντας κατάλληλα εργαλεία και βελτιώνοντας τη νομοθεσία.

Βιβλιογραφία

Ελληνική

Borchardt, K.-D. (2017), *Το Αλφάβητο του Δικαίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο.

Impact Hub Athens (2020). *ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΟ: Αναβιώνοντας την Αγορά*, Impact Hub Athens, Αθήνα.

Kishtainy, N., Abbot, G., and Farndon, J. (2020), *Η οικονομία με απλά λόγια*, Εκδόσεις Κλειδάριθμος, Αθήνα.

McCann, P. (2016), *Αστική Και Περιφερειακή Οικονομική*, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα.

N. 3852/10 (ΦΕΚ 87 Α/7-6-2010): *Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης - Πρόγραμμα Καλλικράτης. Επικαιροποιημένη έκδοση* (2014), Ελληνική Εταιρεία Τοπικής Ανάπτυξης και Αυτοδιοίκησης, Αθήνα.

Αιτιολογική Έκθεση του Σχεδίου Νόμου «Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης - Πρόγραμμα Καλλικράτης» (2010), Βουλή των Ελλήνων, Αθήνα.

Αιτιολογική Έκθεση. «Πρόγραμμα Κλεισθένης Ι». «Μεταρρύθμιση του Θεσμικού Πλαισίου της Τοπικής Αυτοδιοίκησης – Εμβάθυνση της Δημοκρατίας – Ενίσχυση της Συμμετοχής – Βελτίωση της Οικονομικής και Αναπτυξιακής Λειτουργίας των ΟΤΑ – Ρυθμίσεις για τον Εκσυγχρονισμό του Πλαισίου Οργάνωσης των ΦΟ.ΣΔ.Α. – Ρυθμίσεις για την Αποτελεσματικότερη, Ταχύτερη, και Ενιαία Άσκηση των Αρμοδιοτήτων σχετικά με την Απονομή Ιθαγένειας και την Πολιτογράφηση – Λοιπές Διατάξεις Αρμοδιότητας ΥΠΕΣ» (2018), Βουλή των Ελλήνων, Αθήνα.

Βακούλη, Α. Χ. (2010), *Το Πρόγραμμα «Καλλικράτης». Οι Καινοτομίες που Εισάγει και οι Συνέπειες Εφαρμογής του (Τελική Εργασία)*, Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης, Αθήνα.

Βαρουφάκης, Γ., Πατάκος, Τ., και Τσέρκεζ, Λ. (2011), *Η οικονομική κρίση στην Ελλάδα και την Ευρώπη το 2011*, Εκδόσεις Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ, Αθήνα.

Βασιλάκης, Π. (2017), *Η Τοπική Αυτοδιοίκηση στον Ελληνικό Κοινωνικό Σχηματισμό: Προσεγγίζοντας τους Πολιτικούς, Οικονομικούς και Κοινωνικούς Όρους Συγκρότησής*

της από τη Μετεπαναστατική Περίοδο μέχρι τη Σύγχρονη Φάση της Διοικητικής Αναδιάρθρωσης του Σχεδίου Καποδίστρια και του Προγράμματος Καλλικράτη (Διδακτορική Διατριβή), Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών. Σχολή Πολιτικών Επιστημών. Τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής, Αθήνα.

Βιτοπούλου, Α., Γεμενετζή, Γ., Γιαννακού, Α., Καυκαλάς, Γ. και Τασοπούλου, Α. (2015), *Βιώσιμες Πόλεις: Προσαρμογή και ανθεκτικότητα σε περιόδους κρίσης*, Εκδόσεις Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, Αθήνα.

Βλαστός, Θ. (2014), *Φτιάχνοντας τη Δημόσια Πόλη: Ο δημόσιος χώρος στον ψηφιακό κόσμο του 21ου αιώνα*. Αθήνα.

Βλαστός, Θ. και Μπακογιάννης, Ε. (2017), *Ποδήλατο στις Ελληνικές Πόλεις*, Εκδόσεις Πόλεις για Ποδήλατο - Δίκτυο για το ποδήλατο στις ελληνικές πόλεις, Αθήνα.

Γκέκας, Ρ. (2019), *Η νέα προγραμματική περίοδος 2021-2027 της Ε.Ε. και η Τοπική Αυτοδιοίκηση*. On Public Management: Ο ρόλος της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στο σύγχρονο κράτος, σσ. 18-21.

Γκουτζιούλη, Κ. και Χανδακά, Σ. (2020), *Αξιοποιώντας Την Πολιτιστική Δυναμική Της Αθήνας: Η Εμπειρία Του Έργου R.O.C.K.*, Εκδόσεις Εταιρεία Ανάπτυξης & Τουριστικής Προβολής Αθηνών, Αθήνα.

Γούπιος, Γ. (2019), *Ο αναπτυξιακός ρόλος της τοπικής αυτοδιοίκησης*. On Public Management: Ο ρόλος της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στο σύγχρονο κράτος, σσ. 11-13.

Δήμος Αθηναίων -Οργανισμός Ρυθμιστικού Σχεδίου Αθήνας. (2013), *Ολοκληρωμένη παρέμβαση στο Κέντρο της Αθήνας*, Εκδόσεις Οργανισμός Ρυθμιστικού Σχεδίου Αθήνας, Αθήνα.

Δήμος Αθηναίων. (2018), *Στρατηγική Ανθεκτικότητας της Αθήνας για το 2030*, Εκδόσεις 100 Resilient Cities, Αθήνα.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή.(2016), *Επόμενα βήματα για ένα βιώσιμο ευρωπαϊκό μέλλον: Ευρωπαϊκή δράση για την αειφορία*. SWD(2016) 390 final. Στρασβούργο: Ευρωπαϊκή Επιτροπή.

Ινστιτούτο Τοπικής Αυτοδιοίκησης. (2017), *Μητροπολιτική Αθήνα – Διοικητική Οργάνωση και Αναπτυξιακή Στρατηγική*, Εκδόσεις ΙΤΑ, Αθήνα.

Ινστιτούτο Τοπικής Αυτοδιοίκησης. (2018), *Στρατηγικός Προγραμματισμός της Πρωτεύουσας -Δήμος Αθηναίων*, Εκδόσεις ΙΤΑ, Αθήνα.

Ινστιτούτο Τοπικής Αυτοδιοίκησης-ΚΕΔΕ. (2017). *Φορολογική Αποκέντρωση & ενίσχυση της οικονομικής αυτοτέλειας των ΟΤΑ Α' βαθμού στην Ελλάδα*, Εκδόσεις ΙΤΑ, Αθήνα.

Καραχάλης, Ν. (2015), *Στρατηγικές διαχείρισης της εικόνας και της προβολής των πόλεων (city branding) και πολιτιστική αναζωογόνηση. Στο Ι. Πούλιος, Πολιτισμική διαχείριση, τοπική κοινωνία και βιώσιμη ανάπτυξη* (σσ. 116-133), Εκδόσεις Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, Αθήνα.

Κόνσολας, Ν. (1997), *Σύγχρονη Οικονομική Περιφερειακή Πολιτική*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.

Κυβέλου, Σ. (2010), *Από την Χωροταξία στη Χωροδιαχείριση*, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα.

Λιάτα, Ε. (2003), «Οι Κοινότητες. Ένας Θεσμός με Πολλές Όψεις». Στο: *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000. Η Οθωμανική Κυριαρχία 1770-1821. Τόμος 2ος*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, σελ. 309-324.

Μακρυδημήτρης, Α. (2003), «Κοινότητες, ήτοι Δήμοι». Σελίδες από τη Διοικητική Ιστορία της Ελλάδος», *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, Τεύχος 21, σελ. 156-170.

Μακρυδημήτρης, Α., και Πραβίτα, Η. (2012), *Δημόσια Διοίκηση. Στοιχεία Διοικητικής Οργάνωσης*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα.

Μαλούτας, Θ. (2013), «Η υποβάθμιση του κέντρου της Αθήνας και οι επιλογές περιοχής κατοικίας από τα υψηλά και μεσαία στρώματα». Στο Μαλούτας, Θ., Κανδύλης, Γ., Πέτρου, Μ. & Σουλιώτης, Ν. *Το κέντρο της Αθήνας ως Πολιτικό Διακύβευμα*, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Αθήνα, σελ. 29-51.

Μπακογιάννης, Ε. (2016), *Οδηγίες για τα Σχέδια Βιώσιμης Αστικής Κινητικότητας (ΣΒΑΚ). Μια Στρατηγική για τον Επανασχεδιασμό της Κυκλοφοριακής Οργάνωσης και των Αστικών Λειτουργιών στις Ελληνικές Πόλεις*, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο-Μονάδα Βιώσιμης Κινητικότητας, Αθήνα.

Μυριβήλη, Ε. (2017), *Στρατηγική Ανθεκτικότητας για το 2030*, Έκδοση Δήμος Αθηναίων, Αθήνα.

Πρεβελάκης, Γ.-Σ. (2002), *Ο Μητροπολιτικός Σχεδιασμός στην Ελλάδα: η περίπτωση της Αθήνας*, Αειχώρος, σσ. 50-59.

Σαρηγιάννης, Γ. (2010), *Τα Ρυθμιστικά Σχέδια Αθηνών και οι Μεταβολές των Πλαισίων τους*, Αρχιτεκτονικές Ματιές, σσ. 1-25.

ΣΕΒ, (2018, Οκτώβριος). *Special Report: Ανοικτά Δημόσια Δεδομένα. Οικονομία και Επιχειρήσεις*, σελ. 1-13.

Σπανού, Κ. (Επιμ.). (2018), *Μεταρρυθμίσεις στη Δημόσια Διοίκηση στη Διάρκεια της Κρίσης. Επισκόπηση/ Περιγραφή/ Αποτίμηση*, Έκδοση ΕΛΙΑΜΕΠ, Αθήνα.

Σταυρόπουλος, Σ. (2014), *Εξελικτικές Οικονομικές Μέθοδοι Ανάλυσης, Συσπείρωσης και Παραγωγικότητας Επιχειρήσεων*, Έκδοση Πανεπιστήμιο Πατρών, Πάτρα.

Σύνταγμα της Ελλάδας (2019), *Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας*, Τεύχος 1, Αρ. Φύλλου 211, σελ. 5709-5740.

Τάτσος, Ν. (1981), *Τοπική Αυτοδιοίκηση & Οικονομική Ανάπτυξη: Δυνατότητες και Περιορισμοί. Συνέδριο για την Ανάπτυξη της Ελλάδος Τ.Ε.Ε* (σσ. 156-178), Έκδοση Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος, Αθήνα.

Τσάτσος, Ν. (1988), *Οι Κρατικές Επιχορηγήσεις προς την Τοπική Αυτοδιοίκηση*, Ελληνική Εταιρεία Τοπικής Ανάπτυξης και Αυτοδιοίκησης, Αθήνα.

Τσουντας Κ., Τριανταφυλλοπούλου Αθ. (2009), *Η Οργάνωση και οι Λειτουργίες της Κεντρικής Διοίκησης & της Τοπικής Αυτοδιοίκησης*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.

Χλέπας, Ν. Κ. (2000), “Αυτοδιοίκηση και Αποκέντρωση: Προς Αναδιάταξη της «Ανταγωνιστικής Συναλληλίας»”, *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, Τεύχος 15, σελ. 36-67.

Ξενόγλωσση

Beetham, D. (1996), *Theorising Democracy and Local Government*, D. King, & G. Stoker, *Rethinking Local Democracy* (σσ. 28-49), Palgrave, London.

- CEMR. (2018), *How Europe's towns and regions are taking the lead*, CERM, Brussels.
- Featherstone, K., Radaelli, C. M. (ed.) (2003), *The Politics of Europeanization*, Oxford University Press, Oxford.
- Goodland, R. and Daly, H. (1996), *Environmental Sustainability: Universal and Non-Negotiable*. Ecological Applications, p. 1002-1017.
- Hellenic Republic. (2018), *Voluntary National Review on The Implementation Of The 2030 Agenda For Sustainable Development*, General Secretariat of the Government Office of Coordination, Institutional, International & European Affairs, Athens
- Hixon, M. (2008), *Carrying Capacity*. S. E. Jørgensen, & B. Fath, *Encyclopedia of Ecology* (p. 528-530). Elsevier B.V.
- Kates, R. W., Parris, T., and Leiserowitz, A. (2005), *What is Sustainable Development? Goals, Indicators, Values, and Practice*. *Environment Science and Policy for Sustainable Development*, p. 8-21.
- Klarin, T. (2018). *The Concept of Sustainable Development: From its Beginning to the Contemporary Issues*, *Zagreb International Review of Economics & Business*, p. 67-94.
- Ladrech, R. (1994), "Europeanization of Domestic Politics and Institutions: The Case of France", *Journal of Common Market Studies*, Vol. 32., Is. 1, p. 69-88.
- MacDonald, R. and Majeed, M. (χ.χ.), *Distributional and Poverty Consequences of Globalization: A Dynamic Comparative Analysis for Developing Countries*, Scottish institute for Research in Economics, Scotland
- Mensah, J. (2019), *Sustainable development: Meaning, history, principles, pillars, and implications for human action: Literature review*. *Cogent Social Sciences*, p. 1-21.
- Pisani, J. A. (2006), *Sustainable development – historical roots of the concept*, *Environmental Sciences*, p. 83-96.
- Ramblers-TCPA (2018), *Walking in Urban Parks and Green Spaces*, The Ramblers/TCPA, London.
- Schreiber, J.-R. and Siege, H. (2016), *Curriculum Framework: Education for Sustainable Development*, Engagement Global gGmbH., Bohn

Shi, L., Han, L., Yang, F. and Gao, L. (2019), *The Evolution of Sustainable Development Theory: Types, Goals, and Research Prospects*, Sustainability, p. 1-16.

United Nations. (2015), *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development*, United Nations. New York.

United Nations. (2015). *Habitat III Issue Papers- Urban Culture and Heritage*, United Nations, New York.

World Commission on Environment and Development. (1987). *Our Common Future*. United Nations.

Διαδικτυακοί Τόποι/ Ιστοσελίδες

EUR-LEX. Πρόσβαση στο Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, (2020). *Περιφερειακή πολιτική*. [online] Διαθέσιμο στη δ/ση https://eur-lex.europa.eu/summary/chapter/regional_policy.html?root_default=SUM_1_CODED%3D26&locale=el&locale=el [Πρόσβαση 30 Σεπτεμβρίου 2020].

European Committee of Regions, (2020). *About*. [online] Διαθέσιμο στη δ/ση <https://cor.europa.eu/en/about/Pages/default.aspx> [Πρόσβαση 25 Σεπτεμβρίου 2020].

Eurostat. (2015), *ΑΕΠ σε περιφερειακό επίπεδο - Statistics Explained*. [online] Διαθέσιμο στη δ/ση https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Archive:ΑΕΠ_σε_περιφερειακό [Πρόσβαση 14 Οκτωβρίου 2020].

ROCK – Regeneration and Optimization of Cultural heritage in creative and Knowledge cities. [online] Διαθέσιμο στη δ/ση <https://www.rockproject.eu/> [Πρόσβαση 12 Οκτωβρίου 2020].

The EU's Assembly of Regional and Local Representatives, (2020). *Political Priorities 2020-2025*. [online] Διαθέσιμο στη δ/ση <https://cor.europa.eu/en/our-work/Pages/cor-priorities.aspx> [Πρόσβαση 27 Σεπτεμβρίου 2020].

Δήμος Αθηναίων - Εταιρεία Ανάπτυξης και Τουριστικής Προβολής Αθηνών (ΕΑΤΑ). [online], Διαθέσιμο στη δ/ση <https://www.developathens.gr> [Πρόσβαση 12 Οκτωβρίου 2020].

Ευρωπαϊκή Ένωση, (2020). *Περιφερειακή πολιτική*. [online] Διαθέσιμο στη δ/ση https://europa.eu/european-union/topics/regional-policy_el [Πρόσβαση 30 Σεπτεμβρίου 2020].

Ευρωπαϊκή Επιτροπή των Περιφερειών, (2020). *Τι είναι η Ευρωπαϊκή Επιτροπή των Περιφερειών (ΕτΠ)*; [online] Διαθέσιμο στη δ/ση <https://cor.europa.eu/en/engage/brochures/Documents/What%20is%20the%20European%20Committee%20of%20the%20Regions/4342%20what%20is%20CoR%20xA4%20EL%20BaT.pdf> [Πρόσβαση 25 Σεπτεμβρίου 2020].